

Mohácsi Barbara (ELTE ÁJK, konzulens: Dr. Mezey Barna tanszékvezető egyetemi tanár): A büntetőtörvénykezés és a büntetésvégrehajtás Debrecenben a 18-20. században, különös tekintettel a debreceni királyi törvényszéki fogház működésére[1]

Debreceni Jogi Műhely, 2005. évi (II. évfolyam) OTDK Különszám, (2005. július)

1. Bevezetés

„Minden intézmény szobrocskákkal teli, melyekben tárolják, megfigyelik, osztályozzák és büntetik az embereket”[2]- számos alkotót, köztük régieket (Ady Endre) és újakat (Deák Márta) ihletett már meg a börtön témaköre. Engem elsősorban nem az irodalmi szempontok vezettek el a Debreceni büntetés végrehajtási intézet történetéhez, hanem sokkal inkább az a tény, hogy ez a téma jelenleg feldolgozatlan a magyar jogtörténetben. A büntetés-végrehajtás általános, magyarországi történetéhez rengeteg adalékot találhatunk, azonban helyi vonatkozásokban még akadnak feltáratlan területek. Emellett fontos szempont az is, hogy Debrecen nemcsak regionális szinten, mint megyeszékhely, hanem országos szinten is, mint Magyarország egyik legnagyobb városa ebben a kérdésben is jelentős adalékokkal szolgálhat. Közelebbről, a büntetés-végrehajtás szemszögéből pedig a debreceni fogház szerves részét képezte az országos büntetés-végrehajtási intézetek hálózatának.

Mindezekből adódott a kutatás módszere, a korlátozottan rendelkezésre álló levéltári dokumentumok feldolgozása. A viharos történelmi eseményeknek köszönhetően nagyon sok irat megsemmisült, különösen a világháborúk időszakából. A fogház iratai teljes részleteiben csak az 1930-40-es évekből maradtak fenn, azonban a városi szervek más, vonatkozó iratai (pl. törvényszék, közgyűlés) is sok mindent elárulnak.

Dolgozatomban megkísérlem bemutatni nagy vonalakban a debreceni intézet történetét, összevetve az időbeli (18-20. század) és térbeli (országos és helyi) viszonyokat. Emellett a másik szempont – visszautalva a fent említett irodalmi idézetre – a raboskodók kimutatása, összetétele, jellemzése, mivel a börtön erősen befolyásolta az emberi sorsokat.

Debrecen története azért lehet érdekes, mert ez a város nagyon régi tradíciókkal rendelkezik, mivel 750 évvel ezelőtt Debrecin vagy Dübrcin néven alapították.[3] Ez a falu azonban egy-két évszázad múltán Magyarország egyik legnagyobb központjává vált. A város neve konkrétan 1216-ben, egy egyházi okiratban volt olvasható először.[4] Debrecen nevét 1235-ben a Várad Regestrum is említette egy peres ügy kapcsán.[5] Fontos változást eredményezett az 1361-es privilégiumlevél, amely a települést a mezővárosok közé emelte, és ezzel együtt megadta a szabad bíró- és esküdtválasztás jogát Debrecennek.[6] Az önálló igazságszolgáltatást biztosító jogoknak kiemelkedő szerepük volt, mert ezek tulajdonképpen a városi autonómia alapját képezték. A mezővárosok további fejlődését jelentette, ha a városi polgárság által közösen gyakorolt egyéb kiváltságok közül egyet-egy elnyerhettek.[7] Ilyen kiváltságok voltak például a szabad bíró- és esküdtválasztás, az önálló bíraskodás joga, a pallosjoggal (*ius gladii*) való rendelkezés, a város saját jogrendjének használata, a statútum-alkotási jog, a kegyúri jog (*ius patronatus*), a piac- és vásártartási jog, a nemesi ingatlanszerzési képesség, az országgyűlésen, törvényhozásban való részvétel, és egyéb külsőségek, többek között a címerhasználat és a vörös viasszal való pecsételés joga. Debrecen 1405-ben Buda város jogkörével ruházta fel Luxemburgi Zsigmond.[8]

A 15. századra már fontos gazdasági és kereskedelmi kiváltságokkal rendelkezett a város, például 1405-ben vásártartási joggal, 1411-ben vámmentességgel, 1477-ben harmincad mentességgel és árumegállító joggal, 1460-ban a vámszedés jogával.[9] A kiváltságok teljes lajstromával általában csak a szabad királyi városok rendelkeztek. 1693-ban I. Lipót Debrecen szabad királyi várossá nyilvánította, azonban ez az 1712-15-ös országgyűlésen, az

1715: 108. törvénycikkkel emelkedett jogerőre.[10]A város elég későn lett szabad királyi város, de ez nem vetette gátját a polgári átalakulásnak.

Elhanyagolhatatlan a város szerepe a magyar történelemben és jogtörténetben egyaránt. Elég csak a forradalmakban, szabadságharcokban és a világháborúkban betöltött szerepére gondolni, kezdve az 1849. április 14-i trónfosztástól 1944-ig, amikor Debrecen az ország fővárosa lett.

A 19. században Debrecen sorsát is meghatározta az 1848-49-es forradalom és szabadságharc. A nemzeti kormány és az országgyűlés a fővárosból ide menekült, 1849. január 4-től székelt a Református Nagytemplomban. 1849. április 14-én szavazták meg a Függetlenségi Nyilatkozatot, amely detronizálta a Habsburg-házat.[11] 1849. június 4-én hagyta el a kormány a várost, a fokozódó orosz előrenyomulás hatására. A helyzetet tovább nehezítette a környéken ekkor dúló kolerajárvány és a katonai erő hiánya a városban. Ennek következtében nem ütközött nehézségekbe egy császár iránti hűségnyilatkozat elfogadtatása a Városi Tanáccsal. A politikai elnyomás kiteljesedése Poroszlay Frigyes polgármesterségének idején, gróf Zichy Ferenc császári és királyi teljhatalmú országos főbiztos közreműködésével valósult meg. 1849 őszén felszámolták az önkormányzatot, és kinevezett hivatalnokokra bízta a város vezetését.[12]

A magyarországi közigazgatás átalakítása során létrehozott öt kerület közül Debrecen a nagyváradi kerületbe tartozott, majd nemsokára a kerület vezetője lett. Szeptember 25-én Uray Bálint került a város élére[13], aki elintézte, hogy Debrecen ne a megyei, hanem főispáni igazgatás alá kerüljön. Az Udvar ekkor Döry Gábort nevezte ki Uray helyére, elősegítve a gyors hanyatlást. Ennek következtében a város kikerült a főispáni igazgatás alól, és az Észak-Bihari hatóságoknak rendelték alá. Az elnyomott állapotok ellenére nem került sor véres megtorlásokra és tömeges letartóztatásokra. Egyetlen halálos ítélet született csupán (Könyves Tóth Mihály református lelkész ellen)[14], de azt is megváltoztatták húszévi börtönre.[15]

Az ötvenes években a város közgazdasági és művelődési tekintetben nagy lendületet vett és Magyarország egyik legjelentékenyebb központjává vált. A Bach-korszakban Észak-Bihar vármegye székhelye volt. 1876:33. tc. alakította ki Bihar vármegyét, területét az 1877: 1. tc. véglegesítette. Debrecen is csatlakozott a vármegyéhez, majd székhellyé vált.[16] A város másik jelentős történelmi szerepvállalása a II. világháborúban történt. 1944. október közepén a szovjet hadsereg vívta meg győztes páncélos csatáját a környéken. Ennek eredményeképpen Debrecen október 19-én felszabadult a német megszállás alól. 1944. december 21-én már Debrecenben ült össze a már felszabadult magyar területek képviselőiből az Ideiglenes Nemzetgyűlés, és itt volt az ideiglenes kormány székhelye.[17]

Ez a két időpont – 1848-49, és 1944-45 – nemcsak a város életében, hanem a büntetés végrehajtás történetében is jelentős volt. A szabadságharc után értek meg a feltételek arra, hogy a kor viszonyainak megfelelő fogház létesüljön Debrecenben. A második világháború pedig egyike az utolsó jelentős eseményeknek, amelyek jelentékeny hatással voltak a fogház életére.

A magyarországi büntetőjog a rendi korszakban a kontinens nyugati feléhez képest megkésettnek volt mondható. Az országon belül sem volt egységes az ítélkezés, de a büntetések végrehajtása sem. Emellett hiányzott a tudományos büntető teória is.[18] A magyar viszonyok sajátosságát az elmélet és gyakorlat egysége adta.

A 17-18. századi büntetés-végrehajtás általános vonásai megegyeztek az európai gyakorlattal. Alapvető jellemző volt a büntetések nyilvános végrehajtása, amely átszötte a középkori hétköznapiakat is. Másik elhanyagolhatatlan tényező volt a vertikális és horizontális differenciáltság, vagyis a társadalmi különbségek nagy szerepe, a térbeli, földrajzi eltérés

mellett. Mindezeket áthatotta egy vallásos misztérium, a halál, a megtisztulás és megváltás eszméje[19]. A fejletlen viszonyok miatt hosszú ideig erős szerepe volt az önbíráskodásnak és a kollektív, megtorló büntetéseknek.

A büntetések közül a legsúlyosabb, ugyanakkor rendes szankciónem (*poena ordinaria*) a halálbüntetés volt. Ezen belül differenciálásra került sor: az egyszerű halálbüntetés az élet elvételére szorítkozott, az ún. minősített halálbüntetés súlyos kínzásokkal és megaláztatással járt együtt.[20] A testcsontkító büntetések a tálió szemlélete miatt is „népszerűek”, „közkedveltek” voltak. Természetesen ebben az időszakban is alkalmazták a vagyoni büntetéseket, amely bírság, pénzbüntetés és vagyonelkobzás formájában nyilvánult meg. Alkalmazása csak részleges lehetett a társadalmi rétegződés miatt. A személyes szabadság ebben az időszakban viszonylagos volt, csak egyes csoportokra terjedt ki, nem képviselt túl nagy értéket, ezért még nem beszélhetünk a modern értelemben vett szabadságvesztés-büntetésről. Voltak azonban olyan büntetések, amelyek némi szabadság elvonásra irányultak, például a tömlöcözés (városokban, nagybirtokokon) és a száműzetés. Börtönök többnyire a városokban épültek. Két alapmodell alakult ki: a tömlöc, amelyet eleinte az elítélésre vagy az ítélet végrehajtására várakozó rabok számára tartottak fenn,[21] s melyből büntetésre használt forma alakult ki, valamint az árestrom, ahova általában a céhelőírások megsértése, kisebb kihágások miatt büntetettek kerültek be. Természetesen említést kell tenni mind a jog, mind a peres eljárás, mind a végrehajtás nyilvánosságáról. A tömeg bevonása több funkciót töltött be: fokozott ellenőrzést jelentett, másrészt elrettentő, nevelő, generálprevenatív hatása volt.

A büntetőbíráskodás történetében a 18. század végére, a 19. század elejére köszöntött be új korszak, amelyet a régi szokások eltörlése és az új, „modern” törvénykönyvek, tervezetek megjelenése fémjelzett, amelyek kialakították a modern büntetőbíráskodást. A modernizáló tendenciák már I. Lipót, Mária Terézia és II. József idején kibontakoztak.[22] A börtönügyi kormányzat megreformálásának szellemében alakították ki 1738-ban a Helytartótanács szervezetén belül a Departamentum publico-politicum-ot (későbbi nevén: közigazgatási osztályt), amelynek legfontosabb feladata az ország közbiztonsági viszonyainak megjavítása, a bűnüldözés mellett a börtönök felügyelete volt. A közigazgatási osztály emellett ellenőrizte a börtönviszonyokat, élelmezési és ruháztatási körülményeket, a rabokkal való bánásmódot, rendszeresen bekérte a rabtabellákat, felügyelte felállításától a Domus Correctoria működését. A helytartótanáctól indult ki az országos fegyintézet felállításának gondolata is. [23]

Debrecen 1361-ben kapta meg az ítélkezési jogot[24], amelynek értelmében a város a polgárok közül szabadon választott egy bírót és tizenkét esküdteket (*iudice et iuratus*)[25], akik minden debreceni lakos peres ügyében (*in omnibus causis*) szabadon ítéelkezhettek „az ország kiváltságos városainak régi szabadsága szerint (*iuxta libertatem civitatum Regni nostri ab antiquo observatam iudicandi plenam habeant facultatem*)”.[26] Ez a jog azt is jelentette, hogy debreceni polgár ellen csak saját bírói előtt lehetett pert indítani. A bíróság hatáskörébe tartoztak a büntető és polgári ügyek egyaránt, mivel ezek akkor még nem különültek el, kivéve a felségsértési és a hűtlenségi bűncselekményeket. Illetékessége kiterjedt a város területén élő összes lakosra, azonban ezt korlátozhatta az illető rendi állása, katonai volta vagy a kamarai hatóság alá tartozása. A papok felett csak egyházmegyei, majd egyházkerületi fegyelmi bíróságok hozhattak ítéletet, büntető ügyekben azonban világi bíróság járt el. A nemesség felett saját rendi bíróságaik ítéelkezhettek, a megyei nemesek felett a vármegyei törvényszék, a városi nemesek városi joghatóság alá tartoztak. Azonban a városba költöző birtokos nemesek a külső birtokaik után nemesi kiváltsággal rendelkeztek, így ezen ügyeiket a vármegye elé vihatták. A város területén állomásozó és a beszállásolt katonák felett büntető ügyekben saját hadbíróóságuk ítéelkezett, ha polgári személy és katona között került sor összetűzésre, akkor a két hatóság saját illetékessége szerint ítéelkezett, de a város illetékességébe tartoztak a rokkant, obsitos, szabadságolt katonák. A polgári ügyeket azonban civil törvényszék elé kellett vinni. Emellett a kamarai tisztviselők sem tartoztak a városi

iurisdictio alá. A fellebbezési fórumok többször is változtak az idők folyamán: másodfokon Buda város tanácsához, majd a tárnokmesterhez lehetett fordulni, harmadfokon a királyi személynöki bíróság volt illetékes. Természetesen ez csak a polgári ügyekre vonatkozott, mivel büntető ügyekben 1791-ig nem lehetett fellebbezni.[27]

A rendi korszak városi bíraskodására jellemző, hogy nem volt önálló bírósági szervezete. A közigazgatási funkciók mellett az igazságszolgáltatási feladatokat is a városi önkormányzat szervei látták el. Debrecenben az önkormányzaton belül működött a nagytanács által választott Szenátus, amely 13 tagból állt (1 főbíró / iudex primarius, és 12 bíró/ iudex iuratus).[28] A szakértők városi szolgálatban álltak. Az írásbeli teendők elvégzésére 4-5 írnokot, a hivatalsegédi feladatok ellátására 3 belső szolgát alkalmaztak. A városi rendfenntartás, a bűnösök üldözése, elfogás és a büntetés-végrehajtás külön apparátus feladata volt. Ezen apparátusba tartoztak a hajdúk, az állandóan tartott hóhérmester és a vásárbírók, akik a mértékekre, illetékekre, az árusítás szabályos rendjére felügyeltek.

A 17-18. században Bihar vármegye legfontosabb jogszolgáltató szervei a sedria és az úriszékek voltak. A korabeli ítélkezési gyakorlatot egy speciális fórum, az 1739-ben felállított Bihar vármegye Rendkívüli Fenyítő törvényszék tevékenysége reprezentálta a legjobban. A Rendkívüli Törvényszék a sedria ítéletei ellen benyújtott vagy különböző alsóbb fokon tárgyalta ügyekben előterjesztett jogorvoslati sérelmeket bírálta el. Fellebbviteli szerepét neve is jelzi: Sedes revisoria captivorum – rabokat felülvizsgáló gyűlés.[29] Illetékességi területe megegyezett a sedria illetékességi területével, vagyis a vármegyével. Ezért nem volt ritka a debreceni kérelmek mellett a környékbeli települések nevének felbukkanása sem (pl. Szoboszló vagy Sámson). A szerv nem állandó jelleggel, hanem időszakosan működött. Általában 30-60 napra bizonyos időközönként megszakitották a Rendkívüli Törvényszék tevékenységét. Ezek nem önkényesen történetek, hanem az új ülés alkalmával mindig előre megállapították az elkövetkezendő terminust. Az első Rendkívüli Törvényszéki jegyzőkönyv 1739. június 1-ről való.[30]

A Rendkívüli Törvényszék fő tevékenysége a perújrafelvételi kérelmek elbírálása volt, amely magában foglalta az egész perújrafelvételi eljárás lebonyolítását (a tanúk és a rabok meghallgatását, az idézést és a vizsgálatokat).[31] Emellett kivizsgálták a hozzájuk érkezett feljelentéseket, némely esetekben nyomozást is folytattak, végzéseket, körözéseket adtak ki. A Rendkívüli Törvényszék hatáskörébe tartozott még a rabok kiadása az illetékes hatóságoknak. Végül foglalkoztak panaszok elbírálásával is (pl. a bírósági eljárással kapcsolatos panaszokkal), ezenkívül felhívták az illetékes hatóságok figyelmét olyan témákra, amelyek nem elégségesen vagy egyáltalán nem voltak szabályozva. A Rendkívüli Törvényszéknek ezután természetesen módjában volt a hiányosságot országos szinten jelezni, amely esetenként törvényjavaslat formájában ölthetett testet.[32]

A Rendkívüli Törvényszék kizárólag súlyos ügyekben, többnyire gyilkosságokban járt el.[33] Számos példát találhatunk a gyilkosságokon belül gyermek- és feleséggyilkosságra. Emellett azonban előfordultak lopások (tipikusan ló és sertés), gyújtogatás (főként bosszúból), és egyes esetekben káromkodás, és verekedésből eredő testi sértések.[34] A vádlottakat a sedria főként a 18. század végén már szabadságvesztésre ítélte, amelyet vagy a „nemes vármegye tömlöcében” hajtottak végre Váradon, vagy később a debreceni fogházban. A Rendkívüli Törvényszéknél kérelmezni kellett a perújrafelvételt valamilyen új bizonyíték vagy információ esetén. A perújrafelvétel során először röviden ismertették az ügyet, ezután következett a tanúk meghallgatása, és a rab részletes kikérdezése, végül összefoglalták az eljárás során tapasztaltakat, és végzéssel határoztak. A végzés mindig latin nyelven íródott, az eljárás többi része azonban magyarul folyt.[35] Amennyiben elfogadták a kérelmet, elővették az ügyre vonatkozó adatokat, és újra felülvizsgálták őket. Szám szerint felsorolták, és összefoglalva rögzítették a korábbi tanúk vallomását. Kihallgatásra általában új tanú és a vádlott esetében került sor. Gyakran az új tény birtokában újra kihallgatták a rabot, hogy –

korábbi vallomását ismerve – szembesítsék az új helyzettel. Nagyon ritkán fordult elő, hogy a vizsgálatoknak érdemi alapjuk lett volna, és az ítéletet enyhítették volna. Súlyosabb ítéletre pedig egyáltalán nem volt példa. Amennyiben az új információ nem volt releváns vagy nem bírt kiemelkedő fontossággal, úgy helybenhagyták a sedria ítéletét. Az általános gyakorlatot leginkább ez utóbbi jellemezte.[36]

A vádlottak főként magyarok voltak, de meglepően nagy arányban voltak távolabbról, más vármegyéből és Erdélyből (kb. 25 %). A férfiak magasabb százalékban fordultak elő (kb. 66,56 %), mint a nők (33,44 %).[37] Természetesen különbözött a bűncselekmények struktúrája a két nem tekintetében. Ezt számos okra lehetett visszavezetni: biológiai adottságok (a fizikai erő), mentalitásbeli, morális különbségek, a társadalomban, a gazdaságban, a munkamegosztásban, a családban betöltött szerep, vagy éppen az eltérő motivációk, szituációk. A férfiak általában vagyon és vallás elleni bűncselekményeket követel el, és csak ezután következtek a család, nemi erkölcs, illetve az élet, testi épség elleni bűncselekmények. Ezzel szemben a nők által elkövetett bűncselekmények többségét a család, nemi erkölcs elleni cselekmények tették ki, és csak ezt követték a vallás, vagyon, élet, testi épség elleni cselekmények. A női elkövetőket csak addig tartották Debrecenben, amíg az átszállítás feltételei nem rendeződtek. A rendi világának megfelelően az elkövetők személyiségének megítélésekor fontos szerepet játszott, hogy az illető tagja volt-e valamilyen vallásnak, ha igen, melyiknek, mennyire gyakorolta rendszeresen vallását, mennyire hitt.[38] Maga a gyilkosság is súlyos bűncselekménynek számított, de különösen súlyosbíthatta, ha valaki felindult állapotában, káromkodva már előrevetítette annak lehetséges megtörténését. Ha valaki a perújrafelvétel során megbánást tanúsított, a megfelelő információkkal kombinálva elérhetett bizonyos enyhítést.[39]

A 18-19. század fordulóján számottevő változás volt tapasztalható az elkövetett bűncselekményeket tekintve. Míg az 1740-es években a vallás elleni bűncselekmények, a gyilkosság, testi sértések, lopás (ezen belül is nagyon gyakoriak voltak az állatlopások, a tárgyi lopások és a használati cikkek eltulajdonítása), közösségre veszélyes bűncselekmények, mint például gyújtogatás, tűzokozás, tűzveszély előidézése, tűzzel való fenyegetés voltak elterjedtek, addig 1820-ra új bűncselekmények jelentek meg: például a vesztegetés, hamisítás.[40] A lopás nem vesztett súlyából, továbbra is az állatok ellopása volt a típusos eset, de a pénz és egyéb tárgyak eltulajdonítása is egyre gyakrabban fordult elő (például Domonkos István táblabíró panasza arról, hogy a tulajdonában lévő erdőt megrongálták és elpusztították).[41] Emellett a Törvényszék feljegyzéseinek túlnyomó részét gyilkossági ügyek szövevényes forgatókönyve tette ki. Viszonylag új jelenséggé jelent meg a kisebb törvényszéki mulasztások szankcionálása (például 1824. május 18-án a bírakat megdorgálták, mert egy rab mellé nem rendeltek megfelelő kíséretet).[42] Ebben az időszakban a kor higiéniai viszonyai miatt megszorozódott az újszülöttek elhalálozása. A törvényszék külön orvost bízott meg, hogy kivizsgálja, mi okozza a csecsemők halálát. Egy 1821. január 22-i bejegyzés szerint ekkoriban komolyan felvetődött az a gondolat, hogy a halva született gyermekek talán nem mindig valamilyen betegség miatt születtek halva. Kérték az orvos véleményét arról, kivitelezhető-e, hogy valaki még a gyermek megszületése előtt a méhében megölje magzatát.[43] Büntetőjogilag újdonságot jelentett az egyéni elkövetések mellett a csoportos elkövetések és a bűnszövetség megjelenése. Először 1827. július 10-én folytattak nyomozást bűnszövetség ellen. [44] A büntetéseket tekintve kb. 50 %-a még mindig testi büntetés (pálca, korbács, furatos), 19 %-a pedig vagyoni büntetés volt (pénzbüntetés, amelyet ekkor fő és mellékbüntetésként is alkalmaztak). Még használták gyakorlatban a megszégyenítő büntetést (de ezek aránya 3 %-ot tett ki), nagyon ritkán fordult elő, de még találunk példát halálbüntetésre és tortúrára is (azonban ezek együttesen nem érték el a kiszabott büntetések 2 %-át). A büntetés végrehajtás módját kizárólag a bűncselekmény határozta meg, nemtől függetlenül.[45]

A Rendkívüli Törvényszék jegyzőkönyve több, a rabokra is vonatkozó feljegyzést tartalmazott. Már ekkor fogháznak nevezték a rabokat fogva tartó intézményt. A feljegyzések szerint ebben az időszakban a megyei fogház nagyon zsúfolt volt. Az őrző személyzet létszámlánya miatt egyre gyakrabban fordultak elő szökések[46], amelyeket a szigorúbb előírások bevezetésével próbáltak megakadályozni. A rabok számának csökkentése érdekében elrendelték a fogva tartottak kinti munkára rendelését. A kinti munka főként a városi utak kövel való kirakását jelentette.[47]Azonban ez sem oldotta meg a problémát, mert a rabokat mindig őrknek kellett kísérniük, de a tömlöcbeli állapotokat mégis stabilizálta. További szigorítást vezettek be a közmunkára ítétekkel szemben abban az esetben, ha valaki nem akart dolgozni. Vasban tartották mindaddig, amíg önként nem jelentkezett a feladata elvégzésére. A létszám csökkentése érdekében azokat a rabokat, akiknek ügyük folyamatban volt, megfelelő kezességvállalás mellett hazaengedték.

A Rendkívüli Törvényszéki feljegyzések mellett a rabokról is készítettek kimutatásokat. 1750-90[48] között a kimutatásokat latin nyelven rögzítették, annak ellenére, hogy a törvényszéki iratok számottevő többsége magyar nyelven íródott. 1790 és az 1800-as évek feljegyzései már magyar nyelvűek voltak.[49] A kimutatások rögzítették az elítélt nevét, származását, családi viszonyait, az elkövetett bűncselekményt, az elkövetés helyét, idejét és az ítéletet.

A legtöbb kimutatás azonban a kor büntetési rendszeréhez szolgált adalékokat. A legalapvetőbb különbség az 1750-es és az 1790-1800-as évek időszaka között, hogy folyamatosan előtérbe került a szabadságvesztés büntetés, még pedig a határozott ideig tartó forma. Közelebbről vizsgálva ezek a szabadságelvonnások relatíve rövid ideig tartottak, a leggyakrabban előforduló időtartam 2-4 hónaptól 1-4 évig terjedt.[50] A szabadságvesztést ekkor még a „tömlöcben és árestromban” kellett letölteni. Ekkor már a városi büntetés-végrehajtási intézet fogháznak minősült, de a korabeli szóhasználatban megtartották a régies elnevezést.

A rövidtartalmú szabadságvesztés büntetéseket gyakran kombinálva alkalmazták pénzbüntetéssel, és testi fenyítéssel. Utóbbi két büntetési nem önálló alkalmazása ritkán fordult elő. A pénzbüntetés kétféle lehetett: kártérítés a sértettnek vagy hozzátartozóinak, a másik forma szerint a rabbal bizonyos költségeket térítették meg (pl. a per vagy a gyógyítás költségeit).[51] A kártérítés az illető rab vagyonából és jószágából való kielégítést jelentett, nem feltétlenül pénzt. A testi fenyítés a korábban is használt bot, pálca és vesszőbüntetést jelentette. A büntetések gyakori mértéke volt a 30-60 pálcabüntetés, kártérítéssel vagy fogsággal kombinálva.[52] A rövid tartalmú szabadságvesztés mellett nagyon ritkán kiszabtak örökös tartalmú rabságot is (már 1795-ben)[53], amely a későbbiekben a halálbüntetést váltotta fel. A halálbüntetés Bihar vármegyében, ebben az időszakban már nem volt gyakori, évente mintegy tíz esetben került alkalmazásra. A legtöbb halálbüntetést 1797 és 1798 között szabták ki. Két fő formája a „hóhér pallosára ítélet” és az akasztás volt. „Hóhér pallosára ítélték” például 1798-99-ben Borza Györgyit, Bangó Ferencet, 1807-ben Argyelán Péter, 1809-ben Anton Demiánt, 1810-ben Ábrahám Dávidot, akik kivétel nélkül mind gyilkosságot követtek el.[54]Az akasztófát szintén gyilkosságok büntetésére alkalmazták, többek között Beretvás Mihály feleséggyilkos esetében 1798-ban.[55]A halálbüntetésnek ritkán alkalmazták minősített formáját, de még erre is találunk példát, bár ezt az ítéletet nem hajtották végre. 1819. májusában Ambro Onutz vádlottat „hóhér pallosára” és kerékbetörésre ítélték. A király azonban megváltoztatta az ítéletet 4 év árestromra és 400 botra.[56]Az ítélet megváltoztatására többször is találhatunk példát, különösen 1800 után. A kiszabott halálbüntetéseket gyakran 3-4 éves szabadságvesztés formájában hajtották végre, amely azonban az árestrom körülményei miatt ha nem is halálbüntetéssel volt egyenlő, de nagyon megviselte a rabokat.[57]

Speciális büntetési formát jelentett a „katonának adás”, amely főként az 1790-es években vált tipikussá. Nagyon sok esetet találhatunk 1794-ben, például 1794. március 10-én.[58] Ha azonban nem vették be az illetőt katonának, például mert nem volt alkalmas, akkor a büntetést pálca vagy bot formájában szabták ki.[59] Ebben az időszakban alkalmazták először a ma foglalkozástól eltiltásnak nevezett büntetést, amely ekkor abban nyilvánult meg, hasonlóan a mai állapotokhoz, hogy az illetőt határozott időre felfüggesztették a foglalkozásából. 1819-ben jegyezték fel több olyan esetet, ahol ezt a büntetést alkalmazták.[60] Példát a kevésbé modern szemléletű büntetésre is találhatunk: 1805-ben született egy ítélet, amely szerint a rabot „faluról-falura” kellett hazakísérni. Érdekes, hogy a 19. században még alkalmazták a nyilvános büntetés ezen formáját, bár előfordulása nem tekinthető tipikusnak.[61] Ha valakit szökött rabként fogtak el, azonnal visszaküldték oda, ahonnan megszökött, függetlenül attól, hogy az ország területén volt-e az adott hely, vagy azon kívül. Utóbbi esetben, amikor „különös passzussal hazájába utasított”, tekinthetjük az újkori kiadatás előzményének.[62] Módosíthatta a büntetést az a körülmény, hogy még nem volt lezárva az ügy. Ekkor gyakran felfüggesztették a büntetést, és megfelelő kezességvállalás mellett elbocsátották a rabokat, például Bodnár Mihály esetében 1800-ban és Bogdány Jánosnál 1805-ben.[63] A büntetés-végrehajtási intézetek zsúfoltsága miatt gyakran előfordult, hogy a nem súlyos bűncselekmények miatt elítélt rabok büntetésének bizonyos hátralévő részét az illető jó magaviselete miatt elengedték. Találunk példát „in defectu probarum” elítélésre, azaz próbára bocsátásra.[64] Külön bánásmód vonatkozott emellett a katonákra. Hasonlóan a mai viszonyokhoz, katonák által elkövetett bűncselekményekben nem ítélezett civil törvényszék. A szökött vagy gyanúsított katonát azonnal átadták a katonaságnak, és az illetékes katonai hatóság ítélezett felette.[65]

Összefoglalva elmondható, hogy a debreceni igazságszolgáltatás folyamatos működést folytatott a 17-18. században. A közbírási büntetőperek száma emelkedett a korszakban, így nőtt a bíróságok és a rendőrség leterheltsége. Az elkövetett bűncselekmények többségét, mintegy 25%-át vagyoni elleni bűncselekmények tették ki, ezt követték a családban, nemi erkölcs és a vallás-erkölcsei bűncselekmények.[66] Megfigyelhető tendencia volt a lopások számának növekedése a század végére. Ez az időszak már egy átmeneti időszakot képezett a rendi és a polgári kori büntetés-végrehajtás között. Jelen voltak még a testfenyítő büntetések és elvétve a megszégyenítés is, azonban eltűnt a testcsontkítás és csak kirívóan súlyos esetekben lehetett kerékbetöréssel és halálbüntetéssel találkozni. Fokozatosan elterjedtek a pénz- és szabadságvesztés büntetések, mint a modern kori értékek elvonásai, azonban alig akadt példa a munkabüntetésre. A szabadságvesztés büntetések tekintetében levonható legfontosabb következtetés, hogy az 1750-es és az 1790-1800-as évek időszaka között eltelt ötven-hatvan évben folyamatosan előtérbe került a szabadságvesztés büntetés határozott ideig tartó formája, amelyek ráadásul mai szemmel nézve relatíve rövid ideig tartottak, a leggyakrabban előforduló időtartam 2-4 hónaptól 1-4 évig terjedt. Hosszabb tartalmú árestrom kiszabására csak abban az esetben kerülhetett sor, ha a halálbüntetést változtatták fogságra. Ekkor 3-4 évi időtartamban határozták meg a büntetési tételt, amely a tömlőc, árestrom körülményei miatt meglehetősen szigorú büntetésnek bizonyult. Azonban a halálbüntetések csekély száma miatt erre is kevés példát találhatunk.[67]

2. A büntetés-végrehajtás változásai és modernizációs kísérletek a polgári korban

Alapvető szemléleti változásokra és konkrét eseményekre csak a 19. század végén került sor, de a reformmunkálatok már a század elején megindultak. A büntetőjog és a büntetés-végrehajtás új eszméi a reformkori liberális politizálásban öltöttek testet. A 19. századra eltűnt a látványos fizikai büntetés, amely Európában az 1830-48 közötti időszakra volt tehető. Magyarországon például a halálos ítéletek zárt helyen való végrehajtását törvény követte meg 1878-tól, kizárólag a súlyos bűnök elkövetőire. Az emberi szabadság általános értékévé vált a 19. századra, amely az ezt megelőző időszakokban nem volt elmondható. A szabadság a

felvilágosodás szellemében komoly értéket képezett, amelyet a 19. századra már mindenütt elismerték Európában. Amellett, hogy alapvető érték volt, mindenkinek járt, amelyhez mindenkinek egyforma joga volt. Igazságos büntetésnek tűnt a szabadságvesztés, mert a szabadság elvesztése mindenkit egyformán sújtott, mindenki számára egyformán súlyos volt, emiatt egyenlőbb büntetésnek tekintették, mint a pénzbírságot.[68] Emellett a börtönbüntetés különböző időbeli tartalma lehetővé tette a büntetés arányos mennyiségi kifejeződését. A 19. századra a szabadságvesztés a legtökéletesebb büntetési nemmé vált.[69] A börtön végső soron „nem más tehát, mint egy kicsit szigorúbb kaszánya, egy kíméletlen iskola, egy nyomasztó üzem, végső soron minőségileg nem különbözik tőlük.”[70]

A Deák Ferenc által 1843-ban kibocsátott börtönügyi rendelet már a modern polgári börtönügy jogi szabályozásának előképét jelentette.[71] Ez alapvetően két nagy terület átalakítását igényelte: egyrésztől szükségessé vált a jogi szabályozás harmonizációja (amely már a 18. század végén megindult kodifikációs munkálatokban tetten érhető), míg ez maga később kiváltotta a büntetés-végrehajtás technikai feltételrendszerének modernizációját, kimunkálását.

Az első büntetőjogi kodifikációk Magyarországon a 18. században kezdődtek. A magyar országgyűlésen többször is tárgyalás Bencsik Mihály 1712-es tervezetét, amelyet az 1795-ös Deputatio Iuridica elaborátuma követett.[72] A Constitutio Criminalis Theresiana első ízben nyitott teret a szabadságvesztés-büntetésnek, szabályozta a fogházban, börtönben és dologházban letöltendő büntetéseket. Azonban ez a törvénykönyv még erősen tükrözte a rendi korszak szemléletét, ezért rendszertanilag nem igazán tudta besorolni a szabadságvesztés-büntetést, mint büntetési nemet. A büntetés végrehajtásának helyéül a várakat, kastélyokat, városi tömlöcöket, házi árestromokat, nyilvános börtönöket jelölte meg a kódex. A Theresiana-t felváltó Sanctio Criminalis Josephina büntetési rendszere már a szabadságvesztés-büntetésre épült. Eltörölte a halálbüntetést, a szabadságvesztés-büntetések között pedig fokozatokat állapított meg: az egy naptól száz esztendeig szóló időtartamra kiszabható szabadságvesztést két fokozatba (első és második „grádits”), és három időtartam-csoportba („ideig való”, „tartós”, „hosszas”) sorolta be. Ezen belül is tovább differenciált „gyenge”, „kemény fogság”, „legsúlyosabb fogság”, és „leláncolás” között.[73] Ezt követte a Deputatio Iuridica által megalkotott 1775. évi büntetőkódex tervezet, amely a carcer két fokozata mellett a javítóház, dologház felállítását vette tervbe, amelyek a munkáltatás, nevelés, oktatás, reszocializáció gondolatát hozták a börtönökbe.[74]

A 19. században indult meg a „fogházjavító mozgalom”, amely a börtönbeli körülmények javítását és a börtönügy törvényi szabályozását szorgalmazta.[75] 1843-ban született meg az újabb törvényjavaslat, a büntető törvénykönyv szerkezetéből kiemelt önálló börtönügyi törvény, de nem lépett hatályba, mert a javaslatokat főként a korlátozott pénzügyi lehetőségek miatt nem fogadta el az országgyűlés.[76] Ezt követően az 1848-1849-es szabadságharc eseményei miatt háttérbe szorult a börtönügy szabályozása. Az osztrák önkényuralom időszakában bevezették Magyarországon az osztrák jogot, amely azonban vitathatatlanul a polgári eszmék és gyakorlat irányába sodorták az országot. Fő büntetési nemmé vált a szabadságvesztés, melynek végrehajtására 1854-ben egy igazságügy-miniszteri rendeletet bocsátottak ki, amely hosszú időre meghatározta a magyar börtönügyi gondolkodást. A büntetési rendszert végül az 1878:5. tc. a Csemegi-kódex alakította ki. A szabadságvesztés büntetést fegyházban, börtönben, fogházban és államfogházban hajtották végre. A legszigorúbb intézet természetesen a fegyház volt, amelyben a börtönhöz és a fogházhoz képest szigorúbbak voltak a feltételek. (Kényszermunkát alkalmaztak, míg a többi büntetés-végrehajtási intézetben az elítélt választhatott a munkanemek között. A látogatási idő a fegyházban volt a legkevesebb. A rabkeresménnyel való rendelkezés is a fegyházban volt a legkorlátozottabb, a rab csak keresményének 1/5-t használhatta, a többi intézetben magasabb volt a mérték.) Azonban a valóságban alig volt érzékelhető bármilyen

különbség.[77] Magyarországon a büntetés végrehajtásban a fokozatos rendszert alakították ki (vegyesen az ír és az angol rendszert). Az első fokozat volt a 1) magánelzárás, a következő 2) a közös fogság, a 3) a közvetítő intézet, azonban ezt az intézményt csak az ír rendszer ismeri, az angol kihagyja, és végül 4) (vagy az angolban 3) a feltételes szabadlábra helyezés.[78]

A börtönügyi szabályozással, a kodifikációs munkálatok megindulásával párhuzamosan kialakultak a szabadságvesztés-büntetés technikai feltételei, első lépésként felépítették az önálló büntetés-végrehajtási intézeteket.[79] Korábban a szabadságvesztés-büntetés végrehajtására elsősorban katonai erősségek, városi carcerek, árestromok, vármegyei tömlöcök és földesúri börtönök szolgáltak, amelyek azonban alkalmatlanok voltak a 19. században megfogalmazott feltételek és célok teljesítésére. Több elképzelés is született, hogy milyen forrásokból és hol kellene felállítani az országos intézeteket, konkrét előrelépés azonban nem történt. 1770-ben gróf Esterházy Ferenc magyar kancellár adományának köszönhetően 1772-ben Szempcen megnyílt egy valóban korszerű, Európában is modernnek számító büntetés-végrehajtási intézet.[80] A Domus Correctoria főként az amszterdami dologházak eszméjét tükrözte, a cél a munkára alapozott, lelki gondozással egybekötött egészséges ellátásra, egészségügyi gondoskodásra épülő koncepció volt.[81] Azonban a rabok többsége halálbüntetésről kegyelemből életfogytiglani szabadságvesztésre változtatott büntetését töltötte, amely nem kedvezett ennek a koncepciónak. Financális okokból a központi börtönépítkezések elmaradtak, azonban a megyei börtönépítkezések komoly eredményeket hoztak. 1840-50 között több börtön is létesült az országban: Komáromban (1840), Nógrádban, Biharban, Pozsonyban és Balassagyarmaton. 1852-ben, az osztrák büntetőkódex bevezetésével realizálódott, hogy nincsenek megfelelő büntetés-végrehajtási intézmények az országban, azonban a törvény végrehajtásáról gondoskodni kellett. Ennek eredményeképpen jött létre 1854 és 1858 között a magyar országos fegyintézeti hálózat alapjait képező hat országos fegyház: Illava, Lipótvár, Vác, Munkács, Márianosztra, Nagyenyed.[82] A váci börtön 1855-58 között épült meg. A korabeli új tendenciák és nyugati minták hatására merült fel a női elítéltek szeparációjának igénye, és ennek következtében emelték 1860-ban a Nagyenyedi Fegyházat. A korszakban párhuzamosan az építkezésekkel átalakító munkálatok is folytak, több régi várat alakítottak át börtönné (pl. Illava, Munkács, Lipótvár, Arad, Komárom, Kufstein, Josefstadt és Spielberg).[83]

Az építkezések mellett természetesen folytatódott a technikai feltételek fokozatos modernizálása a büntetés-végrehajtási intézeteken belül. Új országos intézeteket építettek (Szegeden és Sopronban), és kialakultak a fiatalkorúak felelősségre vonásának és büntetés végrehajtásának feltételei is, eltérően a felnőttektől. Alkalmazták az intézetekben a rabmunkáltatást. A humánus szemlélet elterjedése következtében alakult ki a rabjogok intézménye, a rabsegélyezés, valamint a rabbiztosítás. Ezenkívül nagy hangsúlyt fektettek a kiszabaduló rabok utógondozására, és visszavezetésére a társadalomba. Ezekre az utógondozási tevékenységekre alakult ki az ún. rabsegélyező egyesületek terve.[84] Azonban ezek a vívmányok ebben az időszakban még csak tervek maradtak, konkrét megvalósulásukra a 19. század utolsó negyedében került sor.

Leküzdötték a kor legnehezebb problémáját, a szabadságvesztés-büntetésre ítélt fegyencek elhelyezését. Az eszmék, az elvek rendelkezésre álltak, azonban hiányoztak a megvalósítás tárgyi eszközei, a modern börtönügyi elvek és eljárások átvételére alkalmas keret és technikai felszereltség. A várakban, kolostorokban nem lehetett megvalósítani a humánus elhelyezést, nehezen lehetett megoldani a rabok munkáltatását. Az ezeket a problémákat kiküszöbölő nagy reformmunkálatok a kiegyezés második liberális generációjára maradtak. Horvát Boldizsár börtönügyi programja a jogalkotás és a börtönügyi feltételrendszer modernizációjának kimunkált tervezetét tartalmazta, Csillag László és Tauffer Emil európai tapasztalatkörútján szerzett ismereteinek felhasználásával.[85] A reformok középpontjában a bírósági szervezet kialakítása, függetlenítése, a polgári és az anyagi

eljárásjogi szabályok és a büntetőjogi anyagi kódex kimunkálása szerepelt. Azt azonban nem tévesztették szem elől, hogy az állami büntető hatalom súlypontját a börtönügy jelentette. Ahogy Vámbéry Rusztem is hangsúlyozta: „a börtönügyi kérdés megoldása a büntető kódexnek alapköve”.[86] Horvát Boldizsár a kodifikációs munkák sorrendjében a harmadik helyre állította a börtönügyet. Reformtervei között szerepeltek a házszabályok kidolgozása, az országos börtönfelügyelői hivatal felállítása, az igazgatóval és a fegyőrökkel szemben állított személyi követelmények, a fegyencek osztályozása (fiatalkorúak, műveltek, visszaesők), a nevelés, oktatás és az egészségügyi feltételek javítása.

1905. szeptember 3-án megnyílt a VII. nemzetközi börtönügyi kongresszus, amely Budapesten tartotta tanácskozásait. A kongresszus a 19. század utolsó negyedének és a századforduló korszerűsítési programjainak elismerése is volt egyben. 1883-ban létesítették a kishartai mezőgazdasági jellegű közvetítő intézetet. 1885-ben nyitották meg a „csillagrendszerű” Szegedi Kerületi Börtönt. 1886-ban adták át a Sopronkőhidai Fegyintézetet, Fogházat, 1896-ban pedig a Budapesti Gyűjtőfogház is megkezdhetette munkáját. A századfordulóhoz közeledve egyre több járásbíró és törvényszék mellett emeltek korszerű, a legújabb követelményeknek megfelelő börtönöket és fogházakat. A technikai feltételek kidolgozása mellett egyre nagyobb hangsúlyt fektettek a megfelelő képesítéssel rendelkező személyi állomány kialakítására is. Ennek jegyében megkezdődött a börtönügyi szakképzés, előkészítették az Igazságügyi Országos Megfigyelő és Elmeógyógyító Intézet megnyitását. Rendezték a rabmunkáltatás helyzetét, felszámolták a vállalkozói formát, helyette általánossá tették az állami kezelést. Megszervezték a rabmunka megfelelő technikai körülményeit (kialakították a szövőüzemeket, nyomdaüzemeket, tekintetbe vették a biztonsági előírások betartását, a rabbiztosítás intézményét), meghonosították a mezőgazdasági munkát, rabkertészeteket hoztak létre. 1873-ban Budapesten létrejött az első rabsegélyező egyesület, amellyel útjára indult a patronage mozgalom, az utógondozás, amelyet a költségvetés is jelentős részben támogatott.[87]

Néhány év múlva megvalósult a Finkey Ferenc által óhajtott büntető novella, amely rendezte a fiatalkorúak ügyét, a próbára bocsátást és a büntetés feltételes felfüggesztésének intézményét. Ezt követte a potenciális bűnelkövetőkkel szemben megszerkesztett büntetőjogi „törvénycsomag” egyik eleme: a közveszélyes munkakerülőkről rendelkező törvénycikk (dologház), és a két világháború között a visszaeső bűnözők elleni speciális szankciónemként bevezetett szigorított dologház intézménye.[88] A korszak jelszava: egyszerűsítés és specializáció – nem a nagyszámú, többféle szabadságvesztés-büntetés a célra vezető, hanem inkább az elkövetők differenciált kezelése. Az uralkodó pártfogó magatartása, az igazságügyi tárca támogatása bizonyította, hogy az állam számára is fontos volt a modern, humanus börtönügy kialakítása, a VII. börtönügyi konferencián elért nemzetközi siker pedig újabb ösztönzést adott a hivatalos segítség intézményesítésének. A világháborút követő trianoni döntés alapjaiban megrengette a szisztematikusan kiépített, az egész ország területét lefedő hálózatot, de az alapok megmaradtak ahhoz, hogy ismét talpra álljon a büntetés-végrehajtás.

3. A büntetés-végrehajtás Debrecenben és környékén a polgári korban

A debreceni büntetés-végrehajtás fejlődése szempontjából a 19. és 20. század bírt kiemelkedő jelentőséggel. Már a 18. századtól kezdve éles küzdelem bontakozott ki Magyarországon a rendi igazságszolgáltatás önkényével szemben. A konkrét intézkedésekre és átszervezésekre 1848-ra értek meg a feltételek, de a szabadságharc bukása megakadályozta a reformok végrehajtását. Az úriszékek megszüntetésével és az 1848: XI. tc. alapján a polgári perek a részben az alispánok elnöklete alatt álló megyei törvényszékek hatáskörébe kerültek.[89] Emellett ide tartoztak a büntetőügyek is. A külpolitikai helyzet változása következtében az Októberi Diploma megszüntette 1861. április 30-án az ország területén lévő idegen igazságszolgáltatási szervek működését. 1861. január 13-án összeült az Országbírói Értekezlet, ahol megalkották az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat, amely az úriszék

kivételével, szinte valamennyi 1848 előtti bíróságot, köztük a megyei törvényszéket is visszaállította, és a 27. §. elrendelte állandóvá tételüket. 1861. április 17-én feloszlatták a császári és királyi bíróságokat. 1861. május 1-jén megkezdte működését a Királyi Ítéltábla, a váltótörvényszék és a kerületi táblák, köztük a debreceni is.[90] Ezzel megszűntek a császári, királyi törvényszékek, az országos, megyei törvényszékek, az önálló járásbíróságok, az úrbéri fő/elsőbbíróságok, az állami főügyészség és az ügyészség. A folyamatban lévő bünvizsgálati iratokat átadták a kerületi tisztiügyészi hivatalnak. 1872. január 1-jén pedig felállították az egységes állami bíróságokat.[91]

Az 1869: 4. tc. kimondta az igazságszolgáltatás és a közigazgatás elválasztását, és ennek megfelelő új, elkülönült szervezetet alakított ki. Az 1871: 31. tc. mindezekkel összhangban a megyei törvényszék hatáskörébe utalta a polgári, a peren kívüli ügyeket (amelyek korábban az elsőfolyamodású társasbíróságok hatáskörébe tartoztak), és ugyanezen bünvádi ügyeket. Az 1897: 33. tc. állította fel az esküdtiséket minden büntető hatáskörrel rendelkező törvényszék mellé.[92] Az 16352/1892. IM. rendelet a sajtó útján elkövetett büntetőügyeket is a törvényszékek hatáskörébe utalta. Az 1913: V7. tc. pedig megszervezte a fiatakorúak bíróságát a törvényszékeken. [93]

3.1. A Debreceni Királyi Törvényszék:

A szabadságharc leverése után Nagyváradon működött a királyi ítéltábla. A Debrecen városi törvényszék működését beszüntették, ideiglenes jellegű, országfejedelmi kinevezéstől függő törvényszék lett belőle. Csak 1854-ben véglegesítették mint megyetörvényszéket. „A Debreceni Királyi Törvényszék 1872-ben kezdte meg működését” – jelentette 1872. február 27-én Sárvári István miniszteri biztos.[94] A testület elnöke Sárváry Ferenc lett.[95] Magyarország területén ebben az időszakban több királyi törvényszék működött, ezek területén szerveződtek meg a járásbíróságok. A Debreceni Királyi Törvényszék (a továbbiakban: Törvényszék) területéhez több járásbíróság is kapcsolódott: így például a hajdúszoboszlói, a derecskei, a székelyhídi, a debreceni, a hajdúböszörményi és a nagykállói járásbíróságok. A Törvényszéknek és a járásbíróságoknak a működéshez szükséges kisebb formai feltételeknek is eleget kellett tenni: így például hivatalos pecsétet kellett készíttetni. Már a működés megkezdése előtt 1871. december 27-én elkészítettek öt kézi, és nyolc bélyegzőt a törvényszék számára. [96] További ilyen formai kritérium volt a címtáblák elkészítése, amelyet a kor híres festőművésze, Burszky István készített el.[97]

A megalakulással párhuzamosan az Igazságügy Minisztérium a Törvényszékhez és a járásbíróságokhoz segítő és szolgáló-börtönőri személyzet kinevezését rendelte el. A kinevezett bírácnak, albirácnak, ügyészeknek, alügyészeknek és a segéd-kezelő személyzetnek hivatali esküt kellett tenni. A Törvényszék főbírája ekkor Heglőcz Antal, Abaúj vármegye alispánja lett. Már 1872-ben rengetegen kérvényezték munkafelvételüket a Törvényszékhez, különösképpen ügyvédjelöltek (például Hanke Emil, Borús József, Csanády Béla, Bányay Vincze és Winschendorfer János, akiknek az iratok szerint sikeres volt a kérvényük)[98], írnokok és börtönőrök (például Szabó Mihály, Debreczeni József, Csoma Gáspár, Takács Bálint és Kovács György)[99]. A Törvényszék személyzete ruházati és irodai átalányban részesült. Az Igazságügy Minisztérium által előzetesen megállapított összeget maga a Törvényszék utalta ki.

Még ugyanebben az évben kinevezték azt a két császári ügynököt, Wäcker-Gotter Károlyt és Wodianer Albertet, akik felügyelő és kapcsolattartó szerepet töltöttek be a helyi és a központi intézmények között.[100] Speciális személyzeti állományt jelentettek az orvosok és a szakértők. Közös vonásuk volt, hogy a Törvényszék nem nevezett ki törvényszéki orvost vagy becsüst, hanem a városban ilyen tevékenységet folytató embereket ruházta fel például a „királyi törvényszéki orvos” címmel. Ez azt jelentette, hogy az illető folytathatta a hivatását a városban, de bizonyos ügyekben a Törvényszék rendelkezésére kellett állnia. A korabeli feljegyzések szerint ebben az időszakban az ügyek felderítésében rendszeresen alkalmaztak

orvosokat, szakértőket, becsüsöket.[101] A kérvényeket írnoki, börtönőri, egyéb kapcsolódó tisztségviselői állás elnyerésére és a joggyakorlat elvégzésére a Törvényszékhez kellett benyújtani elbírálásra.

A Törvényszék fő tevékenységi köre természetesen a törvénykezés volt. A Törvényszék megalakulásával kvázi egységesült az igazságszolgáltatási rendszer, mert ez az intézmény tárgyalta ezután az úrbéri és arányosító pereket (amelyeket a Bihar megyei alispán adott át), a kereskedelmi és ipari ügyeket. Emellett polgári ügyekben, különösen válóperekben és sajtóperekben, valamint büntetőügyekben is ítéleztek. A korabeli feljegyzések szerint egy sajtóper néhány hónap alatt lezajlott. Ilyen volt például 1872-ben az Alexy János – Demeter Mihály közötti per.[102] Emellett a Törvényszék feladatkörébe tartozott a pénzek, fizetések utalványozása, a fogházak, járásbíróságok irodái, világítási, fűtési költségeinek, a rabtartási költségek, a bűnvádi eljárási költségek viselése és a rabok ellátása (élelmezés, ruházat). Néhány éven belül ezen a területen változás következett be. Az Igazságügy Minisztérium rendelete alapján a rabfelügyelők és a börtönőrök kinevezése, fizetések utalványozása és megszüntetése 1973-tól a királyi főügyész feladata lett. A rabfelügyelők elmozdítását pedig, a királyi főügyész javaslatára, a Minisztérium végezte.[103]

A törvényszékek, mint hiteles helyek is tovább működtek. Ezenkívül fontos kötelességük volt a vonatkozó törvényjavaslatok véleményezése, valamint az elfogadott, újonnan bevezetett törvények gyakorlati alkalmazásáról való beszámoló a Minisztériumnak (pl. a 1765. sz. körrendelettel kibocsátott bűnvádi eljárási törvény esetében, 1872-ben).[104] A Minisztériummal való intenzív kapcsolattartást biztosította még az ügyforgalmi statisztikák elkészítése, amely szintén a Törvényszék feladata volt. Ezt általában évente kellett megküldeni a Minisztériumnak, de előfordult, hogy visszamenőleg, a volt törvényszékek működéséről kértek kimutatást.[105]

Természetesen a sokrétű feladatok elvégzésére kialakult egy jól működő, tagolt apparátus, osztályok és igazgatóságok. (1) A vonatkozó ügyekben, akár polgári, akár büntető, az illetékes bíró döntött.[106] (2) Fontos szerv volt a Pénzügyi igazgatóság, amely főként a bérek, költségek, támogatások utalványozásával, a hivatali fizetések után járó szolgálati díjak szabályszerűtlen kezelésével foglalkozott.[107] Kezdetben a kincstári peres ügyek is közvetlenül a Pénzügyi Igazgatóság hatáskörébe tartoztak, de később közbeiktatták a Pénzügyi Ügyészséget (3), amely fő profilját a jövedelmi kihágások elbírálása jelentette.[108] (4) Működött a Törvényszéken Telekkönyvi osztály, amely a bérleti szerződésekért és a vonatkozó ingatlanügyekért volt felelős.[109] (5) Személyzeti ügyekben pedig az 1872. január 6-án megalakult Fegyelmi hatóság volt az illetékes.[110] (6) A felsőbb ellenőrzést pedig a Királyi ügyész végezte, aki bizonyos időközönként vizsgálta a vidéki törvényszékeket és járásbíróságokat.[111]

3.2. A Debreceni Királyi Törvényszéki Fogház működése az első világháborúig:

Az 1878: V. tc. , a Csemegi-kódex hármass (büntető – vétség – kihágás) felosztást és különböző szabadságvesztés büntetéseket (fegyház – börtön – fogház – államfogház) állapított meg. A törvény szerint a fogházbüntetést a törvényszéki vagy járásbírószági fogházban kellett végrehajtani.[112] Az 1870-80-as években a törvényszékek és a járásbíróságok mellett működtek a fogházak. Működésüket a 2106/1880 IM. körrendelet szabályozta[113], amely szerint a Csemegi-kódexben említett fogházbüntetéseket ezekben az intézményekben kell végrehajtani. Emellett a törvényszéki fogházban kellett őrizni az előzetes letartóztatásba vagy vizsgálati fogságba helyezetteket szabadlábra helyezésükig, illetve a velük szemben hozott ítélet jogerőre emelkedéséig.[114]

A büntetés-végrehajtási intézetek az Igazságügy Minisztérium által előre megállapított keretek között működtek. Többek között a Minisztérium előre megállapította az adott terület sajátosságait figyelembe véve, hogy mekkora költségvetéssel működnek az egyes intézetek, és az ennek megfelelő összeget utalta ki. Természetesen, ha a pénz kevésnek bizonyult,

lehetett igényelni a szükséges támogatást, ha pedig véletlenül többnek, akkor a fennmaradt összeget az év végén be kellett fizetni az illetékes királyi adóhivatalnak.[115] A szabályozás másik felét jelentették a Minisztérium körrendeletei, amelyek rendkívül aprólékosan szabályozták a fogházak, börtönök működését. Ilyen szabályozó körrendeletek voltak például: 1872. szeptember 1-jén a Minisztérium meghatározta a börtönök, fogházak szükségleteit és azok fedezetét. Megállapította a kiutalandó irodai átalány összegét, rendelkezett a börtönőrök ruházatáról, a világításról, a szükséges légűrmértékek kiszámításáról.[116] 1872-ben a Debreceni Királyi Törvényszék mellett is működött fogház, melynek fogházfelügyelője Kappóczy Pál lett, akit azonban már februárban felváltott Tobi István.[117] A fogházfelügyelő volt a királyi ügyészség vezetője, a vádhatóság és a börtönügyi hatóság. A fogházfelügyelő vezette a fogházat a királyi ügyészség felügyelete alatt: „az ügyész a törvényszéki fogház felett felügyel, örökös, különösen, hogy a foglyokkal való bánásmód, azok őrizete, ruházata, a fogházak tisztántartása, és egyáltalában a fogházi házirend és fegyelem iránt fennálló törvényes rendeletek pontosan végrehajtassanak, és e végett a fogházakat havonként legalább egyszer megvizsgálja.”[118]

Az 1872-ben újonnan felállított Törvényszék és a járásbírók nagyon népszerűnek bizonyultak, rengetegen kérvényezték munkafelvételüket az intézményekbe. Különösen a börtönőri állás volt keresett, a rendszeres fizetés mellett az irodai és ruházati juttatások, lakbér fizetése is vonzóvá tették.[119] Korábban a Törvényszék bírálta el a kérelmeket, és maga nevezte ki a börtönőröket. Azonban 1873-tól kezdve ez a királyi főügyész feladatkörébe került át.

A fogházban a fogház-büntetésüket töltőket, illetve az előzetes letartóztatottakat és a vizsgálati fogságba helyezetteket tartották fogva. A női rabokat mindig átszállították a Márianosztrai fegyintézetbe. Természetesen rabszállítás sok más okból is bekövetkezhetett: például Akkermann Ferenc és Keszrenbaum Mór bankjegyhamisítók esetében, amikor a bűncselekmény súlyosságára tekintettel rendelték el a két rab Pestre szállítását.[120] Máskor a feloszlott törvényhatóságok büntetés-végrehajtási intézeteiből szállítottak át rabokat Debrecenbe.[121] Az igazságügy minisztériumi rendeletek pontosan meghatározták a fogvatartás módját. Rendelkeztek többek között a rabok élelmezéséről, amelyet a fogházi pénzalapból, havonta fizettek ki. Speciális esetben a beteg fegyencek részére lehetőség volt külön étrend összeállításra is.[122] 1872-től kötelezően kellett a raboknak lelkeszt biztosítani.[123] Érdekes volt, hogy a mosatást fogházon kívül oldották meg, külön szerződést kötött a város, és nem a rabmunkáltatás keretében végezték ezt a tevékenységet. Természetesen a Törvényszékkal ellentétben, a büntetés-végrehajtási intézetekben állandó orvost alkalmaztak. 1872. január 17-én nevezték ki Dusóczky Pált a törvényszék fogháza mellé állandó orvosnak.[124] A kor technikai fejlettségét tükrözte, hogy kérdéses esetekben rendszeresen alkalmazták a boncvizsgálatot.

A fent említett fogház ekkor a város közházában (ma Polgármesteri Hivatal), annak pincehelyiségében működött.[125] Alighogy 1872-ben újra megalakult a Törvényszék és a fogház, máris felmerült az igény egy modernebb fogházépület építésére. László Zsigmond IM tanácsos 11.599/1881. sz. levelében a következőket állapította meg: „Debrecen sz. kir. város közigazgatási bizottsága már több ízben fordult hozzám avégből, hogy tekintettel a kir. ügyész úr közvetlen felügyelete alatt álló kir. törvényszéki fogház tarthatatlan állapotára e helyett egy új – a kor igényeinek megfelelő – fogházépület emeltessék.”[126] Azonban egy új fogházépület felépítésére nem volt elegendő pénz, így csak javításokra került sor. Természetesen az új fogház építésének hívei nem adták fel, ennek eredményeként megszületett az 13423/1881. IM rendelet, amely elrendelte az új fogház megépítését Debrecenben.[127] Az előmunkálatok pedig még 1882-ben megkezdődtek, azonban az építkezés lassan haladt, pedig az új épület elkészülése egyre sürgetőbbé vált. 1887.

szeptember 19-én a közigazgatási bizottság küldöttsége vizsgálta a régi fogház körülményeit. Tűlsúfoltság és elavult eszközök jellemezték az intézményt.

Pénzhiány miatt felvetődött egy kisebb fogház megépítése, amelyben a „vizsgálati és a fellebbvitel alatt álló letartóztatottakon kívül csak a rövid időre elítéltek lennének elhelyezve.[128]” A város a kisebb befogadóképességű fogház megépítéséhez már hozzá tudott járulni, még hozzá 200.000,- forinttal. Még ugyanabban az évben, 1887-ben elkészültek az új épület tervei, és megkezdtek a munkálatokat. Az új tervek szerint már nem pusztán fogház megépítésére került sor, hanem komplex törvénykezési palota (törvényszék és fogház) kialakítása kezdődött meg. Az épületegyüttest 1895. október 13-án adták át.[129] A fogház írófokozatos rendszerű, ún. Csillagbörtönnek épült. A rabok elhelyezése a csillag részben kialakított magánzárkákban történt. A fogva tartott ott töltötte büntetése 1/3-át, állandó ellenőrzés, megfigyelés alatt. Ezután kerülhetett közösségbe, részt vehetett a közös munkáltatásban, majd a szabadulás előtt átmeneti zárkába került áthelyezésre. Poszpiss Géza fogházfelügyelő vezetésével kezdte meg munkáját a fogház őri állománya.[130]

A második világháborúig nem sok adat, feljegyzés maradt meg a Törvényszéki fogházról, mert a második világháborúban, az 1944. június 2-i bombázás alkalmával rengeteg irat megsemmisült. Emiatt a meglévő iratok is gyakran hiányosak, egyes évekről egyáltalán nem maradtak feljegyzések.

Az országos tendenciának megfelelően az 1900-as évek elejére már Debrecenben is jelentkeztek problémák a fogház működésével kapcsolatban. A bíróság létszámhiánnyal küszködött, emiatt felduzzadt a vizsgálati fogságban lévő rabok száma. A zsúfoltság megoldásának lehetőségeként felmerült a fogház épületének bővítése, azonban erre a költségvetés nem tudott elegendő pénzt előteremteni (a fogház első bővítése egészen 1935-ig váratott magára).[131] Mivel a probléma országos mértéket öltött, így a megoldásra is országos szinten került sor. 1908-ban széleskörű amnesztiát hirdettek a kisebb bűncselekményt elkövetett és jó magaviseletű rabok számára. Ez ideiglenesen ha nem is megoldotta, de csökkentette a fogházakban, börtönökben a zsúfoltság miatt kialakult feszültséget.[132]

A századfordulóra értek meg a humánus eszmék, elvek tárgyi megvalósulásának konkrét feltételei. A budapesti példához hasonlóan az ország többi területén, így Debrecenben is kialakultak a rabsegélyező egyletek. A Debrecen városi és Hajdú Vármegyei Rabsegélyező Egylet 1902-1907 között működött. Az egylet fő céljai voltak a foglyok és családjaik közötti kapcsolat javítása, a szabadulás után a rabok visszailleszkedésének elősegítése a társadalomba, a kiszabadult fegyencek számára munkahely keresése. Az egylet irataiból tudunk következtetni a rabok fogházbeli körülményeire: „... tiszta, jó levegőjű czellákban laknak, megkapják a rendes kosztjukat, sőt még iskoláztatásban is részesülnek, istentiszteletre járhatnak, s a büntető intézetből való kiszabadulásuk alkalmával pedig pénzsegélyben részesülnek.”[133] 1906-ban az egylet 1177 korona segélyt osztott szét 24 rab és családja számára. A rabsegélyezés mellett egyre korszerűbb feltételei alakultak ki a rabmunkáltatásnak a fogházban. Ennek fontos állomása volt az 1910-ben létrehozott rabkertészet, amellyel megvalósították a mezőgazdasági munkáltatást. Természetesen ehhez nélkülözhetetlen volt a város segítsége. Debrecen városa 1910-ben 10 évi (később meghosszabbítható) időtartamra díjtalanul átengedett 5 holdnyi területet a volt katonai laktanya és a csendőrlaktanya háta mögött, a MÁV pályaudvartól délre.[134] Ezen a területen ekkor 14 rab foglalkoztatására nyílt lehetőség. Ez a szám nem tűnik soknak, azonban a szabadban foglalkoztatásnak komoly feltételei voltak. A súlyosabbnak minősülő bűncselekmények miatt elítéltek számára nem volt lehetőség a szabadban foglalkoztatásra. Emellett a debreceni fogházban fogva tartott rabok számához viszonyítva (évente néhány száz) ez a szám nem jelentett kirívóan keveset.

3.3. A Debreceni Királyi Törvényszéki Fogház működése a két világháború között:

Az első világháború 1917-ig nem érezte hatását a fogház munkájában. 1917-ben a kedvezőtlen harctéri események következtében tömeges katonai szolgálatra történő behívásokra volt szükség. Ez természetesen érintette a fogház őri személyzetét, amely miatt a fogház vezetése huzamosabb ideig komoly őri létszámihiánnyal küszködött.

A Tanácsköztársaság uralomra jutása után 1919. március 24-én a Debreceni Államügyészség személyzete csatlakozott a bolsevik forradalomhoz. Arról nincsenek adatok, hogy a fogház állománya is csatlakozott volna az ügyészségi személyzettel együtt, de a szakértők azt valószínűsítik, hogy semlegesek maradtak. Ezt a feltételezést erősíti egy kihallgatási jegyzőkönyv,[135] amely Szepešs Károly fogházfelügyelő kihallgatását rögzíti. A fogházfelügyelőt azzal gyanúsították meg, hogy a Tanácsköztársaság idején aktívan támogatta a vörösöket. A Debreceni Rendörkapitányság bünyügyi osztályán így vallott Szepešs: „Tagadom azt, hogy én kommunista érzelmű lettem volna, és a bolsevik uralom alatt a bolsevizmus érdekében agitációt folytattam volna. Az ellenem tett feljelentés vagy tévedés, vagy bosszú műve.”[136] A kihallgatásnak nem lett semmiféle következménye, amely tovább erősíti a semlegesség feltételezését. Szepešs Károly 1923-ig volt fogházfelügyelő.

1919. április 23-án a román csapatok bevonulásával megbukott az alig egy hónapos bolsevik uralom Debrecenben. Egy rendszer bukása után azonban természetesen következnek a korábbi rendszer valódi vagy feltételezett képviselőivel, támogatóival való leszámolás. Emiatt megszorodtak a fogház feladatai. A „fehér megtorlás” eredményeképpen nagyon sokan kerültek bebörtönzésre. 1919. június 23-án Kun Béla barátja, Borczik László állt bíróság előtt. Borczik László 1919. februárjában ismerkedett meg a kommunista vezetővel, akivel egy zárkában tartották fogva. Bár a személyi anyagaiból kiderült, hogy Borczik számításból közeledett Kun Bélához, nem politikai meggyőződése vezette, mégis súlyos ítéletet kapott. A bíróság döntése után elszállították a debreceni fogházból. 1919. október végén érkezett meg a debreceni Törvényszékhez a kommunista perekről szóló rendelet. Hóhéznak, orvosnak, lelkésznek állandó készségben kellett lennie. Rövid idő alatt körülbelül 300 kommunista per zajlott le Debrecenben. A Debreceni Királyi Törvényszéki Fogház iratai közül csak egy mutatókönyv maradt meg, amely az 1907 és 1923 között elítéltek neveit tartalmazta.[137] Míg a legkevesebb elítélt az 1910-es évekre tehető, a rabok száma ugrásszerűen megnőtt az 1919, 1920, 1921-es időszakra.[138]

A magyarországi konszolidáció nyugalmat hozott a fogház működésében is. Több mint egy évtizeden keresztül érdemleges esemény nélkül végezte a munkáját a fogház állománya. Egyetlen adminisztratív észrevétel, amely említésre méltó lehet, hogy már ekkor is arcképes igazolvány volt rendszeresítve a fogház dolgozói számára.[139]

A Fogház iratai közül az 1930-as, 1940-es évekre vonatkozóan már jóval több anyag állt rendelkezésre. A Debreceni Királyi Törvényszéki Fogház részletes rabkimutatást vezetett egy meghatározott formanyomtatvány alapján:

Legelőször rögzítették az elítélt vezeték- és keresztnévét, „netaláni álnévét”.[140] A további azonosítást szolgálta a részletes személyleírás megadása, a nagyság, haja színe, orra, álla, testalkata, homloka, szája, egyéb különös ismertetőjegyei, arca, szemöldöke, fogai, arcszíne, szeme, bajusza. Különösen akkor volt még fontos az ilyen szintű részletes adatok leírása, amikor még nem terjedt el az ujjlenyomat vétele.[141] Ezek után a személyi viszonyokra vonatkozó adatok következtek, a születési hely, idő pontos meghatározása, lakóhely vagy utolsó ismert lakóhely, az anyanyelv, a vallás. Fontos volt tudni a családi állapotról is, arról, hogy törvényes vagy törvénytelen születésű volt-e az elkövető, kik voltak a szülei, egyáltalán ismertek-e, nős vagy férjezett volt-e az illető, és hogy voltak-e gyermekei.[142] Adott esetben a családra vonatkozó adatok a büntetés kiszabásakor játszhattak fontos szerepet. Vizsgálták, hogy mivel foglalkozott az elítélt a letartóztatása előtt, ehhez kapcsolódóan milyen iskolákat végzett, tudott-e egyáltalán írni-olvasni.[143] A vagyoni viszonyok áttekintése csupán arra

szorítkozott, hogy az elítélt rendelkezett-e vagyonnal, és ha igen (ami ritkán fordult elő), akkor csekélynek vagy jelentősnek mondható.[144]Az elkövetés módjának megítélésekor és a büntetés kiszabásakor is befolyásoló tényező lehetett, hogy volt-e az illetőnek valamilyen szellemi vagy testi fogyatkozása, amelyet szintén feltüntettek a személyes adatoknál.[145]Visszaesés szempontjából vizsgálták az elítélt által korábban elkövetett kihágásokat, büntetéseket, vétségeket, és összesítették, hányszor volt büntetve. Külön nyilvántartották, hogy ugyanolyan bűncselekményekért hányszor volt büntetve.[146]

A rabnyilvántartó lap következő nagyobb egysége a konkrét elkövetésre vonatkozott. Fel kellett tüntetni azt a bűncselekményt, amellyel vádolták, a letartóztatás idejét, helyét, a letartóztató intézetbe történő felvételét.[147] Ha előzetes letartóztatásban vagy vizsgálati fogságban volt, akkor az ezt elrendelő határozat számát, az elrendelés okát, illetve megszüntetését is rögzíteni kellett.[148]Feltüntették továbbá azt is, ha az illetőnek voltak bűntársai.[149]

Ezek után volt olvasható az elsőfokú, a másodfokú és végül a jogerős ítélet kivonata. Így hangzott például az ítélet egy kihágás esetén: "A debreceni királyi törvényszék 1931. november 28-án 1931. kih. 4331. sz. kelt ítéletével sacharin jövedéki kihágás miatt 1933. május 18-tól számítandó 30 / harminc napi fogház büntetésre változtatandó 1471. P. 36 fillér pénzbüntetésre ítélték"[150], illetve egy sikkasztás ügyében: „A debreceni királyi törvényszék 1933. március 6-án 1933.B.397. sz. kelt ítéletével sikkasztás vétsége miatt 1933. május 18-tól számítandó 1 / egy hónapi fogház büntetésre ítélte.”[151]

Ha szabadságvesztés-büntetést szabtak ki, akkor fel kellett tüntetni a büntetés megkezdésének a napját. Ez a behajthatatlan pénzbüntetést helyettesítő szabadságvesztés-büntetésre is vonatkozott.[152]A korszakban a szabadságvesztés alkalmazásának még egy másik lehetősége lehetett, ha a halálbüntetést változtatták szabadságvesztésre. Erre már ritkábban találhatunk példát. Nyilvántartották továbbá, hogy mikor tartóztatták le, milyen tárgyakat vettek el és helyeztek letétbe, illetve hogy letartóztatási ideje alatt az állam vagy az elítélt saját költségén látták-e el.[153]Ha az elítélt súlyos bűncselekményt követett el, akkor a jogerős ítélet megszületését követő néhány napon belül átszállították az ország más büntetés-végrehajtási intézetébe. A női elítéltek Márianosztrára kerültek.[154]Ha feltételes vagy végleges szabadon bocsátásra került sor, meg kellett határozni ennek időpontját és módját, hogy igazolvánnyal, elbocsátó levéllel, kényszerútlevelel, kísérettel vagy anélkül történt-e. Elbocsátáskor vissza kellett adni a korábban elvett és letétbe helyezett tárgyakat, illetve elláthatták az illetőt ruhával, kenyérrel és némi útiköltséggel.[155]A későbbi utógondozást és ellenőrzést is szolgálhatta a jövőbeni tartózkodási és munkahely feltüntetése.[156]Az utolsó rovatba, a megjegyzések közé általában az ujjlenyomat vétel tényét rögzítették.

Tekintsük meg ez alapján, hogy nézett ki mindez egy konkrét esetben. 1933-ban Andirkó Mária[157] esete azért volt fontos, mert többszörös visszaesőről volt szó, és az általa elkövetett bűncselekmények (lopás, csavargás, közveszélyes munkakerülés) nagyon gyakoriak voltak ebben az időszakban. Személyi viszonyait tekintve 1912-ben született, így látható, hogy meglehetősen fiatal elkövetőről van szó, amely a visszaesések számát tekintve különösen szembetűnő. Törvényes születésű nőről van szó, akinek viszont már született egy törvénytelen gyermeke. Házi cselédként dolgozott, így nem volt vagyonos. Műveltségi viszonyai tekintetében csak az általános írni-olvasni tudással rendelkezett.[158]

Korábbi bűnelkövetéseit vizsgálva megállapítható, hogy hétszeres visszaesőről van szó, aki emellett még többször követte el ugyanazt a bűncselekményt:

Csavargás	Db. Kir. Tv.szék	15 nap fogház	30/1929[159]
-----------	------------------	---------------	--------------

Csavargás	Db. Kir. Tv.szék	1 hó fogház	37/1929[160]
Csavargás	Db. Kir. Tv.szék	2 hó fogház	2/1930[161]
Közveszélyes munkakerülés	Db. Kir. Tv.szék	3 hó fogház	14/1930[162]
Lopás vétsége	Db. Kir. Tv.szék	8 nap fogház	485/1932[163]
Közveszélyes munkakerülés	Db. Kir. Tv.szék	9 hó fogház	18/1932[164]
Lopás vétsége	Db. Kir. Tv.szék	2 hó fogház	1270/1932[165]

Most szintén lopással vádolták. Az előzmények ismeretében mégis érdekesnek mondható a kiszabott ítélet: „A Debreceni Királyi Törvényszék 1933. június 16-án 1933.B.3287. sz. kelt ítéletével lopás vétsége miatt 1933. június 16-tól számítandó 3 / három hónap fogház büntetésre, mint fő, továbbá 3 / három év hivatalvesztés és politikai jogok gyakorlásának u. i. tart. felfüggesztése, mint mellékbüntetésre ítélte.”[166] Az ítélet azért tekinthető érdekesnek, mert egy hétszeres visszaeső esetén, akinek ráadásul ez a harmadik lopása, a három hónap fogház nem mondható túl szigorúnak. Az iratokból kiderült, hogy Andirkó Máriát előzetes letartóztatásba helyezték, ahol egy hónapot és nyolc napot töltött. Az előzetes letartóztatásban töltött időt a kiszabott szabadságvesztés-büntetés időtartamába beszámították.[167]A büntetés kezdete az ítélet meghozatalának a napján történt, 1933. június 16-án. 1933. augusztus 7-én szabadult elbocsátóval.[168]

Ennek az esetben a kapcsán több dolgot is meg lehet állapítani. Meglepően magas volt a nők aránya ebben az időszakban. A '30-as kimutatásait vizsgálva arra a következtetésre lehet jutni, hogy az elítéltek mintegy 30 százaléka volt női elítélt.[169] A nők által elkövetett bűncselekmények nagy része vagyon elleni bűncselekmény (lopás, orgazdaság)[170], tulajdon elleni kihágás. Ennek indoka lehetett, hogy a nők többsége ekkor cselédként dolgozott. Természetesen ismertek voltak speciálisan nők által elkövetett bűncselekmények, mint például a magzatelhajtás (bár nem volt ritka ebben a férfi közreműködés, amelyet szintén büntettek[171]). Az elkövető nők többsége férjezett, ritkább a hajadon elkövető, átlag életkoruk 20 és 30 év között volt. Aki kisebb bűncselekményeket követett el, és ezért rövid tartalmú szabadságvesztés-büntetést kapott, azt a Debreceni Királyi Törvényszéki fogházban hajtották végre, nem volt külön intézmény a nők számára. A súlyosabb bűncselekményekért kapott hosszabb tartalmú börtön vagy fegyházbüntetés esetén a női elítélteket átszállították a Márianosztrai fegyházba.

Érdekes Eset volt Sz. Nagy Jánosné Kovács Julianna ügye, ahol az elkövető életkora, a vád tárgyává tett bűncselekmény, az elsőfokú ítélet és a jogerős ítélet tárgyává tett bűncselekmények közötti eltérés. Ilyen súlyú bűncselekmények esetén került sor az átszállításra:

1017/1934. Sz. Nagy Jánosné Kovács Julianna

Születési idő: 1862 !!!

Vád: gyilkosság

I. fokú ítélet: 1 rdb. gyilkosság büntette és 1. rdb. gyilkosságra való felbujtás miatt kötél általi halál

II. fokú, jogerős ítélet: gyilkosságban való felbujtói bűnrészesség miatt 15 évi fegyház és 10 évi hivatalvesztés

Vizsgálati fogságban töltött idő: 2 év 7 hónap beszámítva

Átszállítva: Márianosztra[172]

A másik fontos következtetés, hogy lopás vétsége a tárgyalt bűncselekmény. Ebből egyrészt látható, hogy egyes bűncselekményeknek, mint például a lopásnak (ezen kívül a testi sértésnek is) ismerték büntetési és vétségi alakzatát.[173] A lopás mint bűncselekmény nagyon gyakori volt ekkor. Nem az élet, egészség, testi épség elleni bűncselekmények voltak jellemzőek, sőt gyilkossággal és a súlyos, de még könnyű testi sértéssel is alig találkozunk. A vagyon elleni bűncselekmények, különösen a lopás, sikkasztás, orgazdaság, jogtalan elsajátítás domináltak. Az előzetes letartóztatás szinte állandó kísérőjelensége volt a vagyon elleni bűncselekményeknek. A kiszabott büntetések a mai és korábbi viszonyokkal összevetve nem mondhatók túl súlyosnak. Főként úgy, hogy a fent említett esetben a lopás tekintetében visszaesésről is beszélhetünk, és elég erőteljes a büntetett előélet körülménye. Az előzetes letartóztatás időtartamát beszámították a szabadságvesztés-büntetés időtartamába, így gyakran csak néhány napra vagy hétre korlátozódott a büntetés. Nagyon csekély időtartam (például néhány nap esetén) nem volt ritka, hogy az illető jó magaviselete, megbánása, a tárgyaláson tanúsított viselkedését is figyelembe véve kegyelemből elengedték a még letöltendő büntetést.[174] A büntetés enyhése (vétségi alakzat esetén nem volt ritka a 10-15 napos fogházbüntetés sem[175], visszaesők esetén emelkedett a szabadságvesztés mértéke 2-3 hónapra[176], büntetési alakzat esetén 6 hónap börtön[177]) valószínűleg a bűncselekmény gyakori előfordulásával magyarázható. A lopás mellett hasonló mértékben büntették a csalást, a sikkasztást (vétségi alakzatáért, kétszeres visszaesőként kapott 1 hónap fogházbüntetést), és ami meglepő, a kihágásokat is.[178]

Nagyon sokféle kihágási típust ismertek ebben az időszakban: pl. a jövedéki kihágások (bor, szacharin, dohány, szesz, gyújtószeradó), közcsend elleni kihágás, szerencsejáték által elkövetett kihágás, tulajdon elleni kihágás, vallás elleni kihágás, tiltott fegyverhasználat, lottó, vám által elkövetett kihágás.[179] A bűncselekmények közül a kihágások számítottak a legenyhébbnek, gyakran pusztán pénzbüntetéssel büntették. Azonban mivel az elkövetők túlnyomó része vagyontalan volt, ezért a pénzbüntetéseket átváltoztatták 5-15 napig terjedő elzárásra.[180] Ez is okozhatta az általános zsúfoltságot a büntetés-végrehajtási intézetben.

Azokban az esetekben, amikor a vád tárgyává tett bűncselekményeknek vétségi és büntetési alakzatát is ismerték, gyakran volt példa a vád megváltoztatására. Erre példa Balázs Judit esete is. Törvényes gyermekként született a szintén fiatalnak mondható nő (születési ideje 1905)[181]. Háztartásban dolgozott, így nem volt vagyonosnak mondható.[182] Tudott írni-olvasni, de magasabb iskolai végzettséggel nem rendelkezett.[183] Korábban kétszer büntették egyszer lopás vétsége miatt 3 hónap fogházra, öt évvel később lopás büntette miatt 6 hónap fogházra.[184] Az ítélet nem mondható következetesnek, mert kétszeres visszaesőként a harmadik esetben szigorúbb büntetést kellene kiszabni, de ebben az esetben nem ez történt: „A Debreceni Királyi Törvényszék 1933. októberben 1933.B.361. sz., a Debreceni Királyi Ítélet tábla 1933. december 1-én 1933.B.407. sz., a Királyi Kúria 1934. február 21-én 1934.B.513. sz. kelt ítéletével lopás vétsége miatt 4 / négy hónap fogház büntetésre, mint fő, továbbá 3 / három év hivatalvesztés és politikai jogok gyakorlásának u. i. tart. felfüggesztése,

mint mellékbüntetésre ítélte.”[185]A visszaesés ténye inkább az előzetes letartóztatás hosszú időtartamában (hat hónap) nyilvánult meg, amely hosszabb volt, mint maga a büntetés.[186] Amellett, hogy a bűncselekmények csekélyebb, vétségi foka is indokolta a büntetések viszonylagos enyhességét, másik befolyásoló tényező lehetett az elkövetők műveltségi szintje. Általános volt a pusztán írni-olvasni tudás, ritkán fordult elő, hogy valaki analfabéta legyen, azonban a maximális iskolázottság sem haladta meg ebben az időszakban a hat elemi iskolát.[187] Ebből következően általában napszámosként, földművesként, mezőgazdasági munkásként vagy cselédként dolgoztak. Az elkövetők többsége vagyontalan volt, amely szintén magyarázta a vagyon elleni bűncselekmények túlnyomó többségét. Néhány esetben, ahol az elkövető relatíve magasabb iskolázottsági szintjéről lehetett beszélni, ez az általa elkövetett bűncselekmény jellegében is megnyilvánult.

Példa erre Láboss Sándor ügyészségi díjnak esete.

Végzettsége: 4 gimnázium

Elkövetett bűncselekmény:

1. folytatólagosan elkövetett hivatali sikkasztás büntette
2. megvesztegetés büntette
3. hivatali hatalommal való visszaélés büntette
4. folytatólagosan elkövetett közokirat-hamisítás büntette

Büntetés: 1 év 4 hónap börtön

3 év hivatalvesztés

3 év politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése

Előzetes letartóztatás ideje: 1 év 3 hét[188]

Az elkövetők többsége elég fiatal volt, az átlagéletkor kb. 30 évre tehető.[189] Ezek a lopások általában megélhetési bűncselekmények voltak, csekély értékek ellen irányultak, és többnyire magányosan követték el a bűncselekményt. A korabeli iratokat vizsgálva látható, hogy meglehetősen ritkán fordult elő társtetteség.[190] Az elkövetők többsége helyi, debreceni vagy legalábbis a környékről való volt. Ezekben az esetekben is, például ha egy hajdúböszörményi illetőségű elkövető ellen folyt eljárás, azt is a Debreceni Királyi Törvényszék előtt folytatták le, a kiszabott büntetést is a Debreceni Királyi Törvényszéki Fogházban kezdte meg, azonban az esetek túlnyomó részében átszállították jelen esetben a Hajdúböszörményi Járásbírósági Fogházba.[191]

A bűncselekményeket vizsgálva a lopások és vagyon elleni bűncselekmények mellett megtalálhatóak egyes, ma is gyakoribban előforduló bűncselekménytípusok. Érdekes megvizsgálni, hogyan büntették ezeket, akár a mai, akár az akkori viszonyokhoz képest. Korábban már említettem, hogy a vagyon elleni bűncselekmények büntetése nem mondható túl súlyosnak ebben az időszakban, azonban azt lehet megfigyelni, hogy az élet, egészség, testi épség elleni bűncselekményeket tekintve (kivéve gyilkosság) sem beszélhetünk a büntetések szigorúságáról:

(összehasonlításként: lopás vétsége 2-3 hónap fogház, büntetési alakzat 6 hónap fogház vagy börtön, attól függően, hogy visszaesőről van-e szó)[192]

sikkasztás (vétség)	2 nap fogház (!)[193]
csalás (vétség)	3 nap fogház[194]
hitelsértés (vétség)	8 nap fogház[195]
becsületsértés (vétség)	5 nap fogház[196]
gondatlan hamis tanúzás (vétség)	8 nap fogház[197]
hamis vád büntette	6 hónap börtön[198]
adócsalás vétsége	6 nap fogház (!)[199]
hűtlenkezelés vétsége	3 hónap fogház[200]

8 nap fogház büntetés járt a hitelsértésért. Ebből is látható, hogy még ebben az időszakban is sokat számítottak a morális értékek. Ez a legkifejezőbb bizonyíték rá, hogy egy gondatlan hazugság miatt ugyanolyan büntetés járt, mint egy komolyabb vagyoni bűncselekmény miatt. Nem is szólva a hamis vád büntetti minőségéről és kifejezetten súlyos büntetéséről. Bár felvetődik a kérdés, hogy miért büntették ilyen enyhén a csalást és a sikkasztást, amely szintén szándékos, megtévesztő magatartást feltételezett.

súlyos testi sértés vétsége	3 nap fogház[201]
gondatlan súlyos testi sértés vétsége	pénzbüntetés[202]
gondatlan súlyos testi sértés büntette	1 hónap fogház[203]
lopás büntette és annak kísérlete	8 hónap börtön[204]
lopás büntette és sikkasztás vétsége	10 hónap 5 nap börtön (összbüntetés)[205]

Ezekben az ítéletekben lehet a legjobban megfigyelni a vagyon elleni és az élet, egészség, testi épség elleni bűncselekmények különböző megítélését.

Hatósági közeg elleni erőszak vétsége	15 nap fogház[206]
---------------------------------------	--------------------

magánokirat-hamisítás büntette sikkasztás vétsége csalás büntette	1 év börtön (halmazatban)[207]
Magánlaksértés	8 nap fogház[208]
szemérem elleni erőszak vétsége	8 nap fogház[209]
rablás büntette	8 hónap börtön[210]
orgazdaság vétsége	7 nap fogház[211]
hitelezési csalás vétsége	1 hónap fogház[212]
erőszakos nemi közösülés büntettének kísérlete	1 hónap fogház[213]
erőszakos nemi közösülés vétsége	15 nap fogház[214]
zsarolás kísérletének vétsége	pénzbüntetés[215]
rágalmazás vétsége	7 nap fogház[216]
pénzhamisítás büntette és vétsége	6 hónap börtön[217]
pénzhamisítás büntette (társtettesek)	8 hónap börtön[218]

A vagyon elleni bűncselekmények közül a rablás megítélése volt a legszigorúbb, nyilván azért, mert ez már erőszakos bűncselekménynek is minősült, és büntetési alakzata volt ismeretes. A pénzhamisítás bűncselekménye meglehetősen ritkán fordult elő, csak néhány eset van rögzítve. Ennek valószínűleg az lehet a magyarázata, hogy az alacsony iskolázottságú, főként megélhetési bűnözést folytató elkövetőknek nem álltak rendelkezésükre a pénzhamisítás elkövetéséhez szükséges sem szellemi, sem technikai körülmények. A fent említett mindkét esetben az elkövetők kereskedelmi alkalmazottként dolgoztak, tehát jobban kapcsolatban lehettek a pénzforgalommal és az üzleti élettel, mint egy napszámos vagy egy házi cseléd.[219]

Emellett voltak olyan bűncselekmények is, amelyek ma már nem jellemzőek vagy nem is minősülnek bűncselekménynek, ilyen volt például a lemenő ágbeli rokon által elkövetett szándékos emberölés büntette, amelyet négy év fegyházzal büntettek, vagy a felmenő ágbeli

rokon által elkövetett szándékos emberölés büntette, amely büntetési tétele tizenegy év fegyház volt[220], nyilván az eset körülményei is indokolták a különösen súlyos büntetést. Nem a szándékos emberölés bűncselekménye volt a speciális, hanem a megnevezés. Annak ellenére, hogy a más személy ellen elkövetett bűncselekmények megítélése nem volt súlyosnak mondható, a családon belül elkövetett emberölést nagyon súlyosan büntették, még mai szemlélettel nézve is. A ma már nem jellemző bűncselekményre példa a párviadal, amelyet néhány nap államfogházzal büntettek. Ennek a bűncselekménynek inkább egyáltalán az előfordulása meglepő ebben az időszakban, mint a büntetése. Egyike lehet az utolsó feljegyzett párviadaloknak ez az 1933-ban feljegyzett eset.[221]

uzsora vétsége	20 nap fogház[222]
megfertőzés büntettének kísérlete	2 hónap fogház[223]
bűnpártolás vétsége	3 nap fogház[224]
becsületsértés vétsége	4 nap elzárás[225]
durva becsületsértés	10 nap elzárás[226]
tiltott szerencsejáték vétsége	2 napi elzárás[227]
államellenes izgatás vétsége	4 hónap fogház[228]
állam és társadalom rendje felforgatására irányuló vétség	4 hónap fogház[229]
közveszélyes munkakerülés vétsége	8 nap fogház[230]
hadviselés érdekei elleni büntett	6 év fegyház[231]
gyűjtogatás büntette	3 évi fegyház[232]

Az államellenes bűncselekménytípusok előfordulása és jelentősége inkább még a későbbi időszakokban nőtt meg, de érdekes, hogy már a '30-as években volt rá példa, és viszonylag súlyosan büntették. A bűncselekmények másik érdekessége, hogy ebben az időszakban kizárólag ezeknél a bűncselekményeknél fordult elő társas elkövetési forma, kivéve a lopás egyes ritka eseteit)[233]

A gyűjtogatás már a rendi korszakban is különösen súlyos bűncselekménynek számított, és ezt a jellegét a 20. században is megőrizte. Ebben az időszakban csak a különös kegyetlenséggel elkövetett szándékos emberölésért volt még példa arra, hogy valaki több év fegyházbüntetést kapjon. A gyűjtogatás magában foglalta a vagyon elleni, élet, egészség, testi épség elleni bűncselekményeket, vagy legalábbis ezen jogtárgyak veszélyeztetését.

Súlyossága ezenkívül abban állt, hogy nem egyetlen embert érintett, hanem többekre is veszélyes lehetett. A fent említett eset súlyosságát tekintve valószínűleg szándékos gyújtogatásról lehetett szó.[234]

Érdekes bűncselekmény volt a határátlépés. Erre szolgál például Czégény Sándor[235] esete, akinél a büntetés kiszabása is jelentőséggel bírt. Az ügy arra szolgáltatott példát, hogy milyen esetekben alkalmazták a szigorított dologház-büntetést. Ennek a büntetésnek a különös súlyosságát a határozatlan időtartam adta. Az elítélt leghamarabb öt év után kérelmezhetette a feltételes szabadon bocsátását, de nem volt garancia ennek sikerére, a büntetés-végrehajtási intézet parancsnokának egyedi döntésétől függött, hogy helyt adott-e a kérelemnek. A szigorított dologház a szabadságvesztés büntetések legsúlyosabb fokozatát jelentette. Az elkövető többszörös visszaesőként, és többszörösen büntetett előéletűként már valamennyi büntetés-végrehajtási intézeti fokozatban (fogház – börtön – fegyház) megfordult, és csak ezek után került sor a szigorított dologház kiszabására.[236] Mód volt azonban arra, hogy a büntetés kiszabásakor meghatározzák a szigorított dologház legrövidebb időtartamát, azonban ez sem jelentette automatikusan a meghatározott időtartam lejárta utáni azonnali szabadulást.[237]

A megszorodó letöltendő szabadságvesztés büntetések már az 1910-es évektől zsúfoltságot eredményeztek a büntetés-végrehajtási intézetben, azonban a fogház bővítésére először csak 1935-ben került sor.[238] Emellett folyamatosan bővültek a rabmunkáltatás lehetőségei, bővítették az 1910-ben megalapított rabkertészetet. A Vasútállomás mögötti öt hold terület mellé további 39 holdnyi terület megmunkálására nyílt lehetőség.[239] Ezen kívül a fogház bérelte a Hortobágy-Szettyés területet kaszálás céljából. A rabkertészetekben a mezőgazdasági növénytermesztés mellett állattenyésztéssel is foglalkoztak a rabok, főként igáslovakat tartottak.[240]

Az 1930-as évek közepére kialakult a szó szoros értelmében vett fogházmissziós tevékenység.[241] A korábbi időkben is dolgozott lelkész a fogházban, akinek feladatkörébe tartozott a többek között a hittanórák, istentiszteletek tartása, lelki gondozás. Emellett kulturális programok kialakításával is foglalkozott, évente művelődési és szórakoztató foglalkozásokat is szerveztek a rabok számára. Tevékenységéről évente jelentést kellett készítenie a fogház vezetője számára. Az 1936-os jelentésben példát találunk arra, hogy ebben az időben miről is szólt a rabok kulturális, szellemi „nevelése”: „A fogházmissziós tevékenységet a Szociális Misszió Társulat fogházmissziós szakosztálya, a Római Katolikus Egyház, a református egyház és az Iskolán kívüli Népművelési Bizottság végezte, ez évben 681 órában. Volt 3 hónapos analfabéta oktatás, tengerihéj fonó, elsősegély-nyújtó tanfolyam, ismeretterjesztő előadássorozat (különböző tudományágakban), vallásos összejövetelek. Debrecen neves teológusai, gimnáziumi, tanítóképzői oktatók jártak a fogházba előadást tartani, tanfolyamokat, szakköröket szervezni.”[242] Erre a célra több helyiséget is kialakítottak a fogház épületében, köztük imatermet, sekrestyét, lelkészi szobát és tantermet.

Javultak a fogház dolgozóinak körülményei is. Az érdekvédelmi feladatok ellátására szerveződött meg 1937-ben az Igazságügyi Alkalmazottak és Segédhivatali Tisztviselők Országos Egyesületének Debreceni csoportja.[243] Növekedett a dolgozókat megillető kedvezmények, illetmények mértéke is, a fogházban dolgozókat félárú vasúti igazolvány illette meg, és jutányos áron, részletre vásárolhattak például tűzifát. Egy ór fizetése az 1930-as években már 150-170 pengő körül mozgott.[244]

3.4. A Debreceni Királyi Törvényszéki Fogház működése a második világháború éveiben:

A második világháború időszaka kezdetben nem sok változást hozott a fogház életében. Ennek oka Teleki Pál kezdeti mérsékelt, óvatos politikája lehetett, amely a háború kezdeti éveiben nem sodorta bele az országot hadieseményekbe. A háború vége azonban már érzékelhető volt a büntetés-végrehajtásban is. Az örök 24+24 órás rendszerről áttértek a

36+48 órára, az őri személyzet létszámhiányának kompenzálására.[245]A létszámhiányt a rendszeres katonai szolgálatra történő behívások okozták, amelyek az 1940-es évek elejére általánossá váltak.

Ezzel párhuzamosan a háború folyamán állandóan emelkedett a fogvatartotti létszám: 1941/1942 telén 250 fő, 1942/1943 hasonló időszakában már 400 főt számlált az elítéltek létszáma. Ennek hátterében az állhatott, hogy a Debreceni Törvényszék elnöke 1943. február 27-én elrendelte a rögtönbíráskodás kiszélesítését.[246] A második magyar hadsereg katasztrófája utáni fejvesztett menekülés, a parancsmegtagadások és az alakulattól tömegesen dezertálók résztvevőit akarták így gyorsan felelősségre vonni. A fogházban a zsúfoltságot sokszor azonban nem is a tömeges elítélések okozták, hanem az a gyakorlat, miszerint a tárgyalás időtartama alatt a vádlottakat a fogházban őrizték, és csak az ítélethozatal után szállították őket az ország más büntetés-végrehajtási intézeteibe.[247]

A háború következtében kialakult állapotok jelentősen átalakították az elkövetett bűncselekmények struktúráját. Továbbra is domináltak a vagyon elleni bűncselekmények, ezen belül is a lopások.[248] A korábbiakhoz képest jelentősen csökkent az orgazdaság és a sikkasztás aránya, viszont megszorodtak a csalások. A háborús viszonyoknak megfelelően szigorodott a bűncselekmények büntetőjogi megítélése, és súlyosbodtak a kiszabott büntetések. Míg az 1930-as években egy visszaeső tolvaj 4 hónapos fogház büntetést kapott, addig ugyanezért 1943-ban 2 év 3 hónap 4 nap fegyház járt.[249]Új vagyon elleni bűncselekményeket regisztráltak, az ún. árdragító visszaélést vagy árdragítás vétségét, amelyet egy hónapos fogház büntetéssel sújtottak.[250]

Továbbra is elterjedtek voltak a kihágások, amelyeket az 1930-as évekhez hasonlóan pénzbüntetéssel, de az elkövetők rossz vagyoni viszonyai miatt többnyire elzárással büntettek. A kihágások sokféle típusa közül kifejezetten „népszerű” volt a dohányjövedéki kihágás (3 nap elzárás), a szivarkapapír-adó jövedéki kihágás (ezt olykor súlyosabban is büntették, például kaphattak érte 20 nap elzárást is). Új és gyakran előforduló bűncselekményként jelent meg a vámorgazdaság kihágás (2 nap elzárás). A békeidőkben túlnyomórészt előforduló bor, dohány, lottó jövedéki kihágásra ebben az időszakban alig akadt példa.[251]

Emelkedett az erőszakos, élet, egészség, testi épség elleni bűncselekmények száma, azonban a büntetésük a vagyon elleni bűncselekmények büntetéseéhez képest nem szigorodott, kivéve a szándékos emberölés esetét, amelyet minden korszakban súlyosan büntettek. Nagyon gyakorivá váltak a súlyos testi sértések, azonban büntetésük nem volt több néhány napi fogházbüntetésnél.

szándékos emberölés	5 hónap fogház[252]
hatósági közeg elleni erőszak vétsége	3 hónap fogház[253]
erőszakos nemi közösülés vétsége	2 hónap fogház[254]
súlyos testi sértés vétsége	15 nap fogház[255]
gyilkosság büntette és bűnsegédi bűnrészesség	15 év fegyház[256]

Gyermekölés	4 hónap fogház[257]
-------------	---------------------

A vagyron elleni bűncselekmények mellett kialakult az államellenes bűncselekmények sokszínű palettája, amelyek a leggyakrabban előforduló bűncselekmény típust jelentették a lopások mellett. A háborús körülmények, a háború elleni lázadás, az elkeseredettség okozhatta ezeknek a bűncselekményeknek a tömeges előfordulását. A rend fenntartása és a „lázadás”-szerű magatartások visszaszorítása miatt ezeket a bűncselekményeket (a többihez viszonyítva) súlyosan büntették.

kormány sértés vétsége	15 nap fogház[258]
magyar fegyveres erők elleni vétség	2 hónap fogház[259]
rendeltetési hely elhagyásának vétsége	15 nap fogház[260]
Kormányzósértés	2 hónap fogház[261]
Nemzetgyalázás vétsége	2 hónap fogház[262]
államellenes vétség	3 hónap fogház[263]
magyar állam és társadalom megbecsülése ellen irányuló vétség	5 hónap fogház[264]
magyar nemzet és magyar állam megbecsülése elleni vétség	2 hónap fogház[265]
társadalmi rend erős felforgatására irányuló kísérlet	8 hónap börtön[266]
izgatás büntette	8 hónap börtön[267]
az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására irányuló izgatás vétsége	3 hónap fogház[268]
hamis tanúzás vétsége	3 hónap fogház[269]
valótlan hír terjesztése vétsége	2 hónap fogház[270]

a magyar fegyveres erő szolgálati fegyelme elleni izgatás	2 hónap fogház[271]
katonaság ellen folytatólagosan elkövetett izgatás	2 hónap fogház[272]
honvédelem ellen irányuló izgatás vétsége	5 hónap fogház[273]

A korszak egyéb bűncselekményeit vizsgálva megállapítható, hogy átalakult a bűncselekmények szerkezete. Új bűncselekmények jelentek meg, emellett átstrukturálódtak a korábban ismert bűncselekmények, megváltoztak az elkövetési arányok. Feltűnően megemelkedett ekkoriban a családon belül elkövetett bűncselekmények száma (különösen a vérfertőzés terjedt el). Elképzelhető, hogy valójában nem az elkövetett bűncselekmények száma nőtt, hanem ezen bűncselekmények felderítése hatékonysága javult. Ehhez hozzájárult még a 20. században bekövetkezett szemléletváltás, mely szerint már nem volt divat, szokás a családon belüli összeházasítás.

vérfertőzés vétsége	1 hónap fogház[274]
közveszélyes munkakerülés vétsége	8 nap fogház[275]
gondatlan tűzvészokozás vétsége	7 nap fogház[276]
folytatólagos vérfertőzés büntette	6 hónap börtön[277]
közveszélyes rongálás vétsége	2 hónap fogház[278]
kettős házasság vétsége	1 hónap fogház[279]
közokirat-hamisítás büntette	8 hónap börtön[280]
egyesületi szabadsággal elkövetett visszaélés vétsége	1-2 hónap fogház[281]

A rabok nyilvántartása a börtönben nem változott, a rabtabellák 28 pontja megegyezett az 1930-as években is alkalmazott kritériumokkal. Technikailag annyi újítás történt, hogy az ítélet szövegét nem kézzel írták, hanem egy pecsétet használtak, amelyben csak kitöltötték a megfelelő részeket:

„A debreceni kir. törvényszék-járásbíróság 19__ évi _____ hó _____ napján
19_____sz., a debreceni királyi ítélőtábla 19__ évi _____ hó _____

napján 19 _____ sz., a Kuria 19 ____ évi _____ hó _____ napján
19 _____ sz. ítéletével, végzésével _____ büntett-
vétség-kihágás miatt _____ fegyház-börtön-fogház-elzárásra
mint fő, és _____ napi _____ büntetésre átváltoztatandó _____ P _____ f
pénzbüntetésre, továbbá _____ évi hivatalvesztés és pol. jogai gyakorlásának _____ évre való
felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre ítélte. Az előzetes letartóztatás – vizsgálati fogság
által _____ kitöltöttnek vétetett.”[282]

Az elítéltek összetétele nem nagyon változott a korábbi évekhez képest. Többségük
vagyontalan, alacsony iskolázottsági, műveltségi fokkal rendelkezett, ám az írni-olvasni tudás
már általánosnak volt mondható a rabok körében, látványosan csökkent az
analfabétizmus.[283] Egyre gyakrabban fordultak elő 3-6 elemít végzett fogvatartottak,
különösen az államellenes bűncselekményeket elkövetők körében.[284] A fogvatartás,
hasonlóan az előző időszakokhoz, állami költségen történt. Az állami hozzájárulás azonban
nem minden esetben fedezte a rabtartás teljes költségeit, mivel az állam pusztán egy pengőt
adott egy napra minden rab után fejenként.[285] A költségeket úgy próbálták meg
csökkenteni, hogy gyakran engedélyezték a rabok kintről történő élelmezését. Az
átszállítandó rabokat ekkor az ungvári országos büntetőintézetben helyezték el.[286] Ebben az
időszakban gyakrabban előfordultak szökések, mint korábban. Ez valószínűleg a súlyosabb
büntetésekkel, hosszabb tartalmú szabadságvesztéssel volt magyarázható. A szökések nagy
része nem a fogház épületéből történt, hanem a külső rabmunkáltatás helyszínéül szolgáló
rabkertészetekből. Ezek után az esetek után lényegesen megszigorították a külső
rabmunkáltatás feltételeit és az őrizetet is.[287]

Az 1940-es években tovább bővültek a rabmunkáltatás lehetőségei. Erre egyrészt a
háborús állapotok okozta munkaerőhiány teremtette meg a lehetőséget és a feltételeket,
másrészt a fogvatartottak növekvő létszáma is szükségessé tette. Kiszélesítették a
rabkertészetben folytatott állattenyésztési tevékenységet. Az igáslovak mellett sertéseket
tartottak, amelyek egyébként a fogház húsigényének kielégítésére szolgáltak. A lovakkal
talajművelést és fuvarozást végeztek. Újabb rabmunkáltatásra nyílt lehetőség 1942-ben. A
Debrecen Városi Gazdasági Vasút Igazgatósága levélben kereste meg a királyi ügyészséget:
„... a Debrecen sz. kir. város közönsége tűzifa és szerfa szükségletének kb. 50-60 %-át a
város erdeiből kitermelt faanyag fedezi. Ez a famennyiség Debrecen sz. kir. város gazdasági
vasútján kerül beszállításra. A vasút mellett tároljuk a kitermelt faanyagokat, s innen történik
azoknak a vasúti kocsikba rakása. Tisztelettel kérem a kir. ügyészséget, hogy a vasúti
rakodóban tárolt faanyagoknak a vasúti kocsikba rakásához nyolc letartóztatott egyént a
rendelkezésünkre bocsátani szíveskedjék. A letartóztatott személyek elhelyezéséről a Guth
állomáson lévő épületünkben gondoskodom... a katonai szolgálatok és egyéb fontos hadi
jellegű munkák miatt nagy a munkás hiány...”[288]A megállapodást 1942. szeptember 30-án
írták alá, melynek értelmében ez év október elsejétől rabok dolgoztak a guthi fatelepen. A
rabok 2 pengő fizetést kaptak naponta, a foglyok őrzésére kirendelt fogházőrnek 8 pengő lett
megállapítva napidíjként. Október végén újabb tizenöt fogvatartottat kértek farakodás
céljából.[289]

A rabmunkáltatás másik helyszíne, a Hortobágy-Szettyés terület volt, amit már évek
óta bérelt a fogház kaszálás céljából.[290] A rabkertészet állatállományának éves
szénaszükségletét innen biztosította a fogház. A fogház falain belül kosár- és gyékényfonással
foglalkoztak a rabok. Az ehhez szükséges alapanyagokat egyéni gazdálkodóktól szerezték be.
1943. szeptember 19-én haszonbérleti szerződést kötöttek a napraforgó törési és cséplési
munkákra. A szerződés értelmében ez tizenkettő letartóztatottnak jelentett munkát. A
bérbeadó vállalta a rabok élelmezését és szállítását hetente egyszer, biztosította az éjszakai
szállást, fizette a fogházőrök napidíját, amely 10 pengőt tett ki naponta fejenként, ennek
fejében a napraforgó 12/13-a a bérbeadót illette.[291]

A rabmunkáltatásról, különösen a rabkertészet tevékenységéről precíz adminisztrációt vezettek, mind a fogház, mind a minisztérium számára. A minisztérium felé tételes jelentési kötelezettség terhelte a fogházat. Egy 1943-ból fennmaradt jelentés szerint például minden értékesítésről számot kellett adni:

„1943. El. 13.110. szám. A m. kir. Igazságügyminiszter Úrnak

Budapest

Nagyméltóságodnak f. évi január hó 5. napján 94402/1943. IMV kelt rendeletére hivatkozva tisztelettel jelentem, hogy a felügyeletem alatt álló kir. törvényszéki fogház rabkertészete tulajdonát képező 43 drb. malacot a helyi piacon 515 P 20 f, azaz ötszáztizet Pengő húsz fillérért értékesítettem.

Az értékesítésből nyert összeget a rabkertészeti pénznapló 58/1943. t. alá bevételeztem.

A mázsa számlát / alatt tisztelettel felterjesztem.

Debrecen, 1943 évi márc. hó 3. n.

kir. ügyészségi elnök

Sertésnyilvántartás 13/1943.”[292]

1943 még viszonylagos békeév volt Magyarországon a második világháború idején. A változást az angolok előrenyomulása hozta meg az olasz fronton, amelynek következtében megkezdtek a romániai olajmezők bombázását. Ekkor Magyarország is az angol-amerikai harci gépek hatósugarába került. Emiatt kötelezték az intézményeket, magánszemélyeket légoltalmi helyiségek kialakítására, légió kiképzésen való részvételre. A fogházban a széntárolót jelölték ki légoltalmi pincének, amely megfelelő nagyságú volt a rabállomány elhelyezésére. A rabkertészetben is kiépítettek egy kisebb szükségóvóhelyet.[293]

1944 jelentette a fogház történetében a legnehezebb évet. Ekkorra már Magyarország teljesen belesodródott a háborúba. A fogház számára a legnagyobb gondot az jelentette, hogy az öröket elvitték katonai szolgálatra.[294]

„... rövid időn belül hat főt hívtak be katonai szolgálatra, összesen nyolc fogházőr hiányzik az őri létszámból... ha még hozzáadjuk a Debrecen sz. kir. város részére történő faberakási munkáknál külszolgálatot teljesítő 3-4 őrt, a kertgazdaságokban kint lévő 2 őrt, a kir. ügyészséghez és a kir. főügyészséghez beosztott öröket, két kulcsos, egy nyomdai, egy munkatermes és egy irodai őrt, továbbá a két nőfelügyelőt és a három őrmestert – a megállapított létszámból fegyveres őrszolgálatra, tárgyalási előállításokra és a napközben elkerülhetetlenül szükséges küldöncszolgálatokra, a napirenden lévő székhelyen kívüli rabkíséretekre, a fogházban őr alig marad.”[295]

A királyi főügyész helyettes öröket kért levele végén, amelynek eredményeképpen 1944 áprilisában öröket vezényeltek Debrecenbe.

1944. március 19-e, a német megszállás után Magyarország ellenséges területté vált, ezért fokozottan számolni kellett az angolszász légierő támadásaival. A tavasz folyamán többször is sor került légiriadóra, azonban komoly támadás nem fordult elő. 1944. június 2-án érte nagy erejű pusztító légítámadás a vasúti pályaudvart. Súlyos károkat szenvedett a vágányhálózat, telitalálatot kapott az állomásépület is.[296] A fogház területén két bomba is robbant. Az egyik a sétálóudvaron, a másik bomba a nyugati csillagrészbe csapott be. Találatok érték a törvényszéki épület bal oldali szárnyát is. Az épület olyan sérüléseket szenvedett, hogy a háború után nem emeltek újat helyette. Súlyos anyagi károk keletkeztek a fogház épületében is, de személyi sérülésről nem tettek említést.

A légitámadás után átalakításokra került sor a fogházban. A női rabokat áthelyezték az ügyvédi beszélőbe, a férfi fogvatartottak pedig a földszinti őrszobába kerültek. A következő napokban a női rabokat átszállították Hajdúszentgyörgyre, ahol egy pajtában kerültek elhelyezésre, a férfiak hatvan fős csoportját átszállították a Nyíregyházi törvényszéki fogházba. Az áthelyezett foglyok az ottani fogházban okoztak jelentős többletmunkát.

„... a debreceni kir. törvényszéki fogház bombázása után eddig 60 főt szállítottak át a nyíregyházi kir. fogházba. Az átszállítottak egy része előzetes letartóztatásban, illetve vizsgálati fogságban van, akiknek főtárgyalásra történő átkísérésére és tárgyalási előállítás mellett az örök hivatalos kiküldetését oly gyakorivá teszi, hogy az itthon maradottak csak a legnagyobb nehézségek között tudják ellátni a szolgálatot...”[297]A légitámadást követően, még júniusban a kárfelmérések után megkezdődtek a helyreállítási munkálatok. Kijavították az épen maradt épületrész hibáit, sérüléseit.

3.5. Kitekintés:

1944. augusztus-szeptember folyamán már kemény páncélos csaták folytak az Alföldön. Október 19-20-án az oroszok bevonultak Debrecenbe.[298] A város vezetősége még a nyári hónapokban elmenekült. A közigazgatás újbóli megszervezése hamar végbement, megkezdődött a háborús károk felmérése, és a helyreállítási munkák megszervezése. A fogház személyzete nem csatlakozott a menekülőkhöz, amely a háború vége utáni konszolidáció során nagy segítséget jelentett a rendőrség munkájában. Ebben az időben a büntetés-végrehajtási intézet már nem a királyi fogház megnevezést használta, hanem letartóztató intézetként funkcionált.[299] A letartóztatott állomány ebben az időszakban rendkívül heterogén összetételű volt, a köztörvényes bűnözők mellett jelentős számban akadtak háborús bűnösök és ún. „feketézők.” 1947-re elkészültek a fogház helyreállítási tervezetei.[300] A lebombázott nyugati csillagszárny újjáépítése azonban pénzhiány miatt nem szerepelt a tervek között. Az építkezések még ebben az évben megindultak, rengeteg rab segédkezett a munkálatok során.

1948-ban a Kommunista Párt hatalomra kerülése változást hozott a fogház életében. A más politikai nézeteket vallók nyílt üldözése miatt jelentősen emelkedett a rabok létszáma a debreceni börtönben. Az ÁVH 1950 elején, mintegy két hétig működött a börtönben.[301]

Változtak a rabmunkáltatás körülményei is az 1940-50-es években. A törvényszéki fogház lemondott a korábban bérelt rabkertészeti területek nagy részéről. 1950 tavaszától 1951 augusztusáig rabkülönítmény dolgozott Tégláson, a Hajdúsági Iparművek építésén.[302] A változó létszámú, de átlagban 500-600 fogvatartottat az ország tizenkét börtönéből irányították Téglásra, ahol terepmunkát végeztek. Törekedtek arra, hogy olyan rabokat válogassanak ki, akik dunántúliak, hogy ne legyen honvágyuk, és ezzel elkerüljék a szökések kockázatát. A munka irányítása azonban a nagy létszám mellett elég szervezetlen volt. A tereprendezés után Egerbe irányították a rabokat. Ebben az időszakban a háborús károk okozta helyreállítási munkákban országszerte vettek részt a rabok, emiatt természetesen az örök is nagyon gyakran kerültek kiküldetésre. A külmunkák és a hosszú utazások miatt, a rabok nagy létszámának is köszönhetően azonban nagyon gyakran fordultak elő dezertálások, szökések a korábbiakhoz képest.[303] Az 1950-es években a börtön épületében is folyt munkáltatás, házi műhelyt működtettek, ahol babválogatást, üvegfonást végeztek a rabok.[304]

Az 1956-os események nem igazán érintették a debreceni büntetés-végrehajtási intézet életét, mert a politikai foglyokat átszállították az ország „letöltő” intézeteibe.[305] A forradalom leverése utáni napokban kivégzésekre került sor az intézet udvarán, azonban ezek az elítéltek nem politikai bűnösök voltak, hanem például bankrablók. Az 1950-es évek második felére ismét a köztörvényes bűnözők kerültek többségbe. Az 1963-as amnesztia nem érintette az intézetet, mert ez főként politikai elítéltekre vonatkozott. 1967-ben a

köztörvényeseknek hirdettek meg amnesztiát, akkor 50-60 ember szabadult Debrecenből.[306]

1970-től folyamatosan bővítették, javították a fogház épületét.[307] 1974-től kezdve megújult a munkáltatás is, a házi műhelyben cipőipari munkákat végeztek a Debreceni Cipőgyár részére. Az 1980-as években a börtön falain kívül is több vállalatnál dolgoztak fogvatartottak. Ebben az időszakban a börtönben raboskodó valamennyi elítéltet tudták foglalkoztatni. Nagy hangsúlyt fektettek a rabok szellemi fejlődésére, az egyház képviselői missziós tevékenységet végeztek a fogházban. A nyolcadik osztályt be nem fejezett negyven alatti elítélteket beiskolázták, és emellett szakosító tanfolyamokat szerveztek. 1991-ben történt komolyabb szervezeti változás az intézetben:[308] szolgálati ágak kerültek összevonásra, a szakszolgálatok helyett osztályok szerveződtek. Négy osztályt alakítottak ki: 1) büntetés-végrehajtási, 2) biztonsági, 3) gazdasági és 4) egészségügyi. [309] Az intézet idén, 2004-ben ünnepelte fennállásának 109. évfordulóját.

4. FÜGGELÉK

4.1. Az intézet fogházfelügyelői, fogházgondnokai, parancsnokai a kezdetektől napjainkig:

1895-1901	Poszpiss Géza
1902-1923	Szepessy Károly
1923-1936	Kovács Gyula
1937-1943	Sterbinszky Károly
1944-1949	Gasztonyi Kálmán
1949-1970	Tóth János
1970-1980	Molnár Lajos
1980-1984	Rissai Nándor
1984-1994	dr. Vasvágó László
1995-1996	Tikász Sándor (megbízott)
1996-1999	Hóls Ferenc
1999-	Tikász Sándor

4.2. SZAKIRODALOM:

Levéltári források: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár

- Bihar vármegye Rendkívüli Fenyítő Törvényszéke Jegyzőkönyve 1739-1745. HBML. IV. A. 7/a. 1. k.
- Regestrum Captivorum Magistratuum Comitatus Bihariensis ab A. 1750. HBML. IV. A. 7/b. 1. k.
- Repertorium Captivorum in Sedriis Criminalibus Comitatus Biharien Indicatorium ab A. 1790. HBML. IV. A. 7/b. 2. k.
- HBML. IV/b. 1405/b.
- Elnöki iktatókönyv HBML. VII. 4/a. 9. k.
- A Debreceni Királyi Törvényszéki Fogház iratai, Mutatókönyv HBML. VII. 101. 39.k.
- A Debreceni Királyi Törvényszéki Fogház iratai 1933-34. HBML. VII. 101. 1-4. k.
- A Debreceni Királyi Törvényszéki Fogház iratai 1943-44. HBML. VII. 101. 33-39. k.

Monográfiák, tanulmányok:

1. A helytörténetírás levéltári forrásai I. 1848-ig (Szerk: Komoróczy György, Debrecen, 1972.)
2. A HBML. Közleményei 4. szám. A helytörténetírás levéltári forrásai II. 1848-1944. (Szerk: Komoróczy György, Debrecen, 1972.)
3. A szabadságharc fővárosa Debrecen, 1849. január-május (Szerk: Szabó István, Debrecen, 1948.)
4. Bánházy Ervin – Tóth Pál: Debrecen, a találkozások városa (Debrecen, 2003.)
5. Bónis György: A magyar büntető törvénykönyv első javaslata 1712-ben (Budapest, 1934.)
6. Csizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László: Magyar állam- és jogtörténet (Szerk: Csizmadia Andor, NT, Budapest, 1987, Horváth Pál, Stipta István 1995.)
7. Debreceni bibliográfia. Alapvető irodalom a város ismertetéséhez (Debrecen, 1961)
8. Debrecen szabad királyi város egyetemes leírása (Szerk: Zelizy Dániel, Debrecen, 1882.)
9. Debrecen története 1693-1849. (2. kötet, Szerk: Rácz István, Debrecen, 1981.)
10. Fayer László: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye (Budapest, 1896-1902.)
11. Fayer László: Büntetési rendszerünk reformja (Budapest, 1892.)
12. Finkey Ferenc: A börtönügy jelen állapota és reformkérdései (Budapest, 1904.)
13. Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve (Budapest, 1905.)
14. Finkey Ferenc: Szabadságvesztés büntetéseink reformjához (Budapest, 1900.)
15. Gláser István: A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása (Történeti áttekintés, Budapest, 1975.)
16. Hacker Ervin: A börtönügy (Wessely-Horváth, Pécs, 1918.)
17. Hacker Ervin: A rabmunka (Wessely-Horváth, Pécs, 1916.)
18. Hajdú-Bihar megye. Debrecen és térsége (Szerk: Baranyi Béla, Vác, 2001.)
19. Hajdú-Bihar megye kézikönyve (Szerk: Kasza Sándor, Szekszárd, 1998.)
20. Hajdú Lajos: Az első (1795-ös) magyar büntető-kódex tervezet (Budapest, 1971.)
21. Hajdú Lajos: Büntett és büntetés Magyarországon a 18. század utolsó harmadában (Magvető kiadó, Budapest, 1985.)
22. Hapák József – Módy György – Takács Béla: Debrecen a cívisváros (Debrecen, 1994.)
23. Karay Pál: A rabmunka. A letartóztatottak munkáltatása és munkájuk jutalmazása tárgyában (Fegyintézetek kny., Budapest / Vác, 1927.)
24. Kovács Gergelyné: Debrecen (Budapest, 1981.)
25. Magyar Jogtörténet (Szerk: Mezey Barna, Osiris kiadó, Budapest, 2001.)
26. Magyar városok fejlődése. Magyarország városai és vármegyéi I. Debrecen szabad királyi város. A város múltja, jelene és jövője rövid áttekintésben (Szerk: Kiszely Gyula, Debrecen, 1891.)
27. M. Antalóczy Ildikó: Bűnözés és büntetés Debrecenben a XVIII. század közepén (Csokonai História Könyvek, Csokonai Kiadó, Debrecen, 2001.)
28. Mezey Barna: A magyar polgári börtönügy kezdetei (Osiris-Századvég, Budapest, 1995.)
29. Mezey Barna: A büntetés forradalma és a börtönépítészet (a büntetés-végrehajtás architektuális feltételeinek megváltozása a 18-19. században) in: Jogtörténeti tanulmányok VII. (Pécs, 2001.)
30. Mezey Barna: A büntetőjogi felelősségrevonás intézményi hátterének kialakulása a 18-19. században. Az önálló magyar büntetés-végrehajtás jogi és szervezeti kereteinek kiépítése (Budapest, 1990.)
31. Mezey Barna: Millenniumi visszatekintés – A magyar büntetés-végrehajtás történetének modernizációs csomópontjai in: Börtönügyi Szemle, 2000. december (4. szám)
32. Michel Foucault: Felügyelet és büntetés (Budapest, 1990.)
33. Polgár András: A pécsi és Baranya megyei börtönügyi szervek és a fogházszemélyzet a 19-20. század fordulóján in: Jogtörténeti szemle 2004. (3. szám)

34. Pulszky Ágost – Tauffer Emil: A börtönügy múltja, jelen állása, különös tekintettel Magyarországra (Pest, 1867.)
35. Somogyi Ferenc bv. Fhdgy. tanulmánya: A debreceni büntetés-végrehajtási intézet története (kézirat, Debrecen, 1992.)
36. Szabó Gyula: Dologház Gyulán 1837-46. (Békés m. ny., Gyula, 1961.)

Internetes dokumentumok

1. Georg Bataille: A börtön magánya www.cab.u-szeged.hu/local/gondolatjel/93/batali3.html
2. Juhász András: A kínhaláltól a szabadságvesztésig www.reformatus.szeged.hu/kinhalal.htm
3. www.es.hu/pd/display.asp?channel=KRITIKA0442&article=2004-1018-1127-23XCDU

---

[1] A dolgozat lezárásának ideje: 2004 december

[2] www.es.hu/pd/display.asp?channel=KRITIKA0442&article=2004-1018-1127-23XCDU

[3] v. ö. Magyar városok fejlődése. Magyarország városai és vármegyéi I. Debrecen szabad királyi város. A város múltja, jelene és jövője rövid áttekintésben (Szerk: KISZELY Gyula, Debrecen, 1891. 27. p.); BÁNHÁZY Ervin – TÓTH Pál: Debrecen, a találkozások városa (Debrecen, Alföldi ny., 2004. 14. p.)

[4] Magyar városok fejlődése. Magyarország városai és vármegyéi I. Debrecen szabad királyi város. A város múltja, jelene és jövője rövid áttekintésben (Szerk: KISZELY Gyula, Debrecen, 1961. 28. p.)

[5] v. ö. KOVÁCS Gergelyné: Debrecen (Budapest, 1981. 8. p.); Hajdú-Bihar megye. Debrecen és térsége (Szerk: BARANYI Béla, Vác, 2001. 36. p.); Hajdú-Bihar Megye Kézikönyve (Szerk: KASZA Sándor, Szekszárd, 1998. 36. p.); HAPÁK József – MÓDY György – TAKÁCS Béla: Debrecen, a civisváros (Debrecen, 1994. 5. p.);

[6] „Megfontolván Debrecen polgárainak és vendégeinek, a vidék összes lakóinak hűséges szolgálatait, érdemeit, amelyeket a boldog emlékezetű atyánk és elődünk, néhai Károly iránt az ellene felkelt hűtlenek ellenében, vérük nem kímélt hullatásával, később pedig irántunk is tehetségük szerint komoly odaadással tanúsítottak, nekik az örök kegyet és szabadságnak azt az előjogát adjuk, hogy annak idején saját maguk közül választandó bírójukkal és esküdtjeikkel bármelyik lakótársukat az ország régtől fogva fennálló szabadsága szerint, teljes joguk legyen megítélni. Egyúttal akarjuk és meghagyjuk, hogy őket és lakostársaikat sem személyükben, sem javaikban földesuraik, vagy bárki más tartozásáért, vagy vétkéért idegen helyen senki ne merje letartóztatni, elfogatni vagy bárki javára perbe fogni, hanem ha valakinek bármiféle pere vagy követelése lenne Debrecen vagy birtokainak polgárai, vendégei, bármiféle lakói ellen, azt az említett városban keresse a törvény útján”in: KOVÁCS Gergelyné: 9. p. v. ö. Magyar városok fejlődése (Szerk: KISZELY Gyula, 30. p.); Hajdú-Bihar Megye. Debrecen és térsége (Szerk: BARANYI Béla, 37. p.); Hajdú-Bihar Megye Kézikönyve (Szerk: KASZA Sándor, 36. p.); HAPÁK József– MÓDY György– TAKÁCS Béla: 6. p.; BÁNHÁZY Ervin– TÓTH Pál: 14. p.

[7] M. ANTALÓCZY Ildikó: Bűnözés és büntetés Debrecenben a XVIII. század közepén (Csokonai História Könyvek, Csokonai kiadó, Debrecen, 2001, 45. p.)

[8] v. ö. Magyar városok fejlődése (Szerk: KISZELY Gyula, 31. p.); KOVÁCS Gergelyné: 9-10. p.; HAPÁK József– MÓDY György– TAKÁCS Béla: 6. p.; BÁNHÁZY Ervin– TÓTH Pál: 14. p.

[9] HAPÁK József– MÓDY György– TAKÁCS Béla: 7. p.

[10] v. ö. Magyar városok fejlődése (Szerk: KISZELY Gyula, 76-77. p.); KOVÁCS Gergelyné: 20. p.; Hajdú-Bihar Megye. Debrecen és térsége (Szerk: BARANYI Béla, 38. p.);

- Hajdú-Bihar Megye Kézikönyve (Szerk: KASZA Sándor, 36. p.); HAPÁK József– MÓDY György– TAKÁCS Béla: 12. p.; BÁNHÁZY Ervin– TÓTH Pál: 17. p.
- [11] A szabadságharc fővárosa Debrecen, 1849. január-május (Szerk: Szabó István, Debrecen, 1948. 387. p.)
- [12] v. ö. Magyar városok fejlődése (Szerk: KISZELY Gyula, 135. p.); KOVÁCS Gergelyné: 26-27. p.; Hajdú-Bihar Megye. Debrecen és térsége (Szerk: BARANYI Béla, 39. p.); Hajdú-Bihar Megye Kézikönyve (Szerk: KASZA Sándor, 36. p.); HAPÁK József– MÓDY György– TAKÁCS Béla: 16. p.; BÁNHÁZY Ervin– TÓTH Pál: 19. p.
- [13] Magyar városok fejlődése (Szerk: KISZELY Gyula, 141. p.)
- [14] Magyar városok fejlődése (Szerk: KISZELY Gyula, 140. p.)
- [15] Debrecen szabad királyi város egyetemes leírása (Szerk.: Zelizy Dániel, Debrecen 1882, 901-910. p.)
- [16] Hajdú-Bihar Megye Kézikönyve (Szerk: KASZA Sándor, 39. p.) v. ö. BÁNHÁZY Ervin– TÓTH Pál: 20. p.
- [17] KOVÁCS Gergelyné: 33-34. p.; Hajdú-Bihar Megye. Debrecen és térsége (Szerk: BARANYI Béla, 39. p.) v. ö. BÁNHÁZY Ervin– TÓTH Pál: 21. p.
- [18] MEZEY Barna: A büntetőjogi felelősségrevonás intézményi hátterének kialakulása a 18-19. században. Az önálló magyar büntetés-végrehajtás jogi és szervezeti kereteinek kiépítése (Budapest, 1990. 7. p.)
- [19] MEZEY Barna: A büntetőjogi felelősségrevonás intézményi hátterének kialakulása a 18-19. században: 9. p.
- [20] MEZEY Barna: A büntetőjogi felelősségrevonás intézményi hátterének kialakulása a 18-19. században: 19. p.
- [21] JUHÁSZ András: A kínhaláltól a szabadságvesztésig – www.reformatus.szeged.hu/kinhalal.htm
- [22] v. ö. BÓNIS György: A magyar büntető törvénykönyv első javaslata 1712-ben (Budapest, 1934.); HAJDÚ Lajos: Az első (1795-ös) magyar büntető-kódex tervezet (Budapest, 1971.)
- [23] MEZEY Barna: Millenniumi visszatekintés – A magyar büntetés-végrehajtás történetének modernizációs csomópontjai in: Börtönügyi Szemle 2000. december (4. szám) 72. p.
- [24] KOVÁCS Gergelyné: 9. p.
- [25] KOVÁCS Gergelyné: 11. p.
- [26] M. ANTALÓCZY Ildikó: 45. p.
- [27] A fellebbezést büntető ügyekben az 1791: 43. tc. intézményesítette. 1791-ig a bírósági ítéletek megváltoztatásának egyetlen módja a kegyelem volt. In: M. ANTALÓCZY Ildikó: 45-63. p.
- [28] ANTALÓCZY Ildikó: 45-63. p.
- [29] A helytörténetírás levéltári forrásai I. 1848-ig (Szerk.: KOMORÓCZY György, Debrecen, 1972, 80-82. p.)
- [30] A helytörténetírás levéltári forrásai I. 1848-ig: 80-82. p.
- [31] Hajdú-Bihar Megyei Levéltár (a továbbiakban HBML) IV.A.\7a. Bihar Vármegye Rendkívüli Fenyítő Törvényszéke 1.k. (1739-45)
- [32] HBML. IV.A.\7a. 1.k. (1739-45)
- [33] HBML IV.A.\7a 1.k. (1739-45)
- [34] HBML IV.A.\7a 1.k. (1739-45)
- [35] HBML IV.A.\7a 1.k. (1739-45)
- [36] HBML IV.A.\7a 1.k. (1739-45)
- [37] M. ANTALÓCZY Ildikó: 239-240. p.
- [38] HBML IV.A.\7a 1.k. (1739-45)

- [39] HBML IV.A.\7\ a 1.k. (1739-45)
- [40] HBML IV.A.\7\ a 1.k. (1739-45) v. ö. HBML IV.A.\7\ a 3.k. (1820-30)
- [41] HBML IV.A.\7\ a 3.k. (1820-30)
- [42] HBML IV.A.\7\ a 3.k. (1820-30)
- [43] HBML IV.A.\7\ a 3.k. (1820-30)
- [44] HBML IV.A.\7\ a 3.k. (1820-30)
- [45] M. ANTALÓCZY Ildikó: 239-240. p. v. ö. HAJDÚ Lajos: Büntett és büntetés Magyarországon a 18. század utolsó harmadában (Magvető kiadó, Budapest, 1985. 386. p.)
- [46] HBML IV.A.\7\ a 3.k. (1820-30): pl. Lajos Éva ügye 1820. március
- [47] HBML IV.A.\7\ a 1.k. (1739-45)
- [48] HBML. IV. A. 7/b. 1.k. Regestrum Captivorum Magistratuum Comitatus Bihariensis ab A. 1750
- [49] HBML. IV. A. 7/b. 2.k. Repertorium Captivorum in Sedriis Criminalibus Comitatus Bihariensis Judicatorum ab A. 1790
- [50] HBML. IV. A. 7/b. 1.k. v. ö. HBML. IV. A. 7/b. 2.k.
- [51] HBML. IV. A. 7/b. 2.k.
- [52] HBML. IV. A. 7/b. 2.k.
- [53] HBML. IV. A. 7/b. 2.k.
- [54] HBML. IV. A. 7/b. 2.k.
- [55] HBML. IV. A. 7/b. 2.k.
- [56] HBML. IV. A. 7/b. 2.k.
- [57] HBML. IV. A. 7/b. 2.k.
- [58] HBML. IV. A. 7/b. 2.k.
- [59] HBML. IV. A. 7/b. 2.k.
- [60] HBML. IV. A. 7/b. 2.k.
- [61] HBML. IV. A. 7/b. 2.k.
- [62] HBML. IV. A. 7/b. 2.k.
- [63] HBML. IV. A. 7/b. 2.k.
- [64] HBML. IV. A. 7/b. 2.k.
- [65] HBML. IV. A. 7/b. 2.k.
- [66] M. ANTALÓCZY Ildikó: 45-63. p.
- [67] HBML. IV. A. 7/b. 2.k.
- [68] JUHÁSZ András: A kínhaláltól a szabadságvesztésig (Forrása: Michel Foucault: Felügyelet és büntetés, Bp. 1990) – www.reformatus.szeged.hu/kinhalal.htm
- [69] MEZEY Barna: A büntetés forradalma és a börtönépítészet (a büntetés-végrehajtás architektuális feltételeinek megváltozása a 18-19. században) in: Jogtörténeti Tanulmányok VII. (Pécs, 2001. 297. p.)
- [70] Michel FOUCAULT: Felügyelet és büntetés (Budapest, 1990, 318. p.)
- [71] v. ö. FAYER László: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye (Budapest, 1896-1902); FINKEY Ferenc: Szabadságvesztés büntetéseink reformjához (Budapest, 1900.)
- [72] v. ö. BÓNIS György: A magyar büntető törvénykönyv első javaslata 1712-ben (Budapest, 1934.); HAJDÚ Lajos: Az első (1795-ös) magyar büntető-kódex tervezet (Budapest, 1971.)
- [73] MEZEY Barna: Millenniumi visszatekintés – A magyar büntetés-végrehajtás történetének modernizációs csomópontjai in: Börtönügyi Szemle 2000. december (4. szám) 72. p. v. ö. MEZEY Barna: A büntetőjogi felelősségrevonás intézményi hátterének kialakulása a 18-19. században: 63. p.
- [74] MEZEY Barna: A magyar polgári börtönügy kezdetei (Osiris-Századvég, Budapest, 1995. 9. p.)

- [75] MEZEY Barna: A büntetőjogi felelősségrevonás intézményi hátterének kialakulása a 18-19. században: 37-38. p.
- [76] v. ö. FAYER László: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye (Budapest, 1896-1902); FINKEY Ferenc: Szabadságvesztés büntetéseink reformjához (Budapest, 1900.)
- [77] Magyar Jogtörténet (Szerk.: MEZEY Barna, Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 321-322. p.)
- [78] Magyar Jogtörténet (Szerk: MEZEY Barna): 323. p.
- [79] v. ö. FAYER László: Büntetési rendszerünk reformja (Budapest, 1892.); FINKEY Ferenc: A börtönügy jelen állapota és reformkérdései (Budapest, 1904.); GLÁSER István: A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása (Történeti áttekintés, Budapest, 1975.); HACKER Ervin: A börtönügy (Pécs, 1918.); PULSZKY Ágost – TAUFFER Emil: A börtönügy múltja, elmélete, jelen állása különös tekintettel Magyarországra (Budapest, 1867.)
- [80] SOMOGYI Ferenc: A Debreceni Büntetés-végrehajtási Intézet története (kézirat, Debrecen, 1992. 2. p.)
- [81] FINKEY Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve (Budapest, 1905. 478. p.)
- [82] MEZEY Barna: A magyar polgári börtönügy kezdetei (Osiris-Századvég, Budapest, 1995. 78. p.)
- [83] SOMOGYI Ferenc: 2. p.
- [84] SOMOGYI Ferenc: 6. p.
- [85] MEZEY Barna: A magyar polgári börtönügy kezdetei (Osiris-Századvég, Budapest, 1995. 76. p.)
- [86] VÁMBÉRY Rusztem: A jövő börtönrendszere in: Az igazságügyi és közigazgatásai tisztviselők részére 1913. október 1-15 között rendezett III. jogi és államtudományi továbbképző tanfolyamon tartott előadások, Budapest 1914 in: MEZEY Barna: A magyar polgári börtönügy kezdetei (Osiris-Századvég, Budapest, 1995. 150. p.)
- [87] MEZEY Barna: 77. p.
- [88] CSIZMADIA Andor – KOVÁCS Kálmán – ASZTALOS László: Magyar Állam- és jogtörténet (Szerk: Csizmadia Andor, NT, Budapest 1987., Horváth Pál, Stipta István 1995. 552. p.)
- [89] A HBML Közleményei 4. szám A Helytörténetírás levéltári forrási II. 1848-1944. (Szerk.: KOMORÓCZY György, Debrecen, 1972, 390-393. p.)
- [90] A HBML Közleményei 4. szám A Helytörténetírás levéltári forrási II. 1848-1944.: 393. p.
- [91] Debrecen története 1693-1849. (2. kötet, Szerk: RÁCZ István, Debrecen, 1981, 63-65. p.)
- [92] A HBML Közleményei 4. szám A Helytörténetírás levéltári forrási II. 1848-1944.: 393. p.
- [93] A HBML Közleményei 4. szám A Helytörténetírás levéltári forrási II. 1848-1944.: 390-393. p.
- [94] A HBML Közleményei 4. szám A Helytörténetírás levéltári forrási II. 1848-1944.: 390-393. p.
- [95] SOMOGYI Ferenc: 3. p.
- [96] HBML VII. 4/a. A Debreceni Királyi Törvényszék iratai Elnöki iktatókönyv 9. k.
- [97] HBML VII. 4/a. 9. k.
- [98] HBML VII. 4/a. 9. k.
- [99] HBML VII. 4/a. 9. k.
- [100] HBML VII. 4/a. 9. k.
- [101] HBML VII. 4/a. 9. k.
- [102] HBML VII. 4/a. 9. k.

- [103] HBML VII. 4/a. 9. k.
- [104] HBML VII. 4/a. 9. k.
- [105] Például 1872. aug. 17-én az 1867-70 közötti halálos ítéletekről kellett kimutatást készítenie a Törvényszéknek – in. uo.
- [106] HBML VII. 4/a. 9. k.
- [107] HBML VII. 4/a. 9. k.
- [108] HBML VII. 4/a. 9. k.
- [109] HBML VII. 4/a. 9. k.
- [110] HBML VII. 4/a. 9. k.
- [111] HBML VII. 4/a. 9. k.
- [112] FINKEY Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve: 449-450. p.
- [113] A HBML Közleményei 4. szám A Helytörténetírás levéltári forrása II. 1848-1944. (Szerk.: KOMORÓCZY György, Debrecen, 1972, 411. p.)
- [114] A HBML Közleményei 4. szám A Helytörténetírás levéltári forrása II. 1848-1944.: 411. p.
- [115] HBML VII. 4/a. 9. k.
- [116] HBML VII. 4/a. 9. k.
- [117] HBML VII. 4/a. 9. k.
- [118] POLGÁR András: A pécsi és Baranya megyei börtönügyi szervek és a fogházszemélyzet a 19-20. század fordulóján in: Jogtörténeti Szemle 2004. 3. szám, 40. p.
- [119] HBML VII. 4/a. 9. k. v. ö. HBML VII. 4/a. 10. k. 1879/79, 1872/107, 1872/151, 1872/155, 1872/ 192, 1872/440, 1872/483, 1872/530, 1872/563, 1872/628, 1872/802, 1872/804, 1872/816, 1872/828, 1872/1286, 1872/1287, 1872/1469, 1872/1540, 1872/1541, 1872/1543, 1872/1546.
- [120] HBML VII. 4/a. 9. k. v. ö. HBML VII. 4/a. 10. k. 1872/133, 1872/160, 1872/205, 1872/240, 1872/516, 1872/728
- [121] HBML VII. 4/a. 9. k.
- [122] HBML VII. 4/a. 9. k.
- [123] HBML VII. 4/a. 9. k.
- [124] HBML VII. 4/a. 9. k. (01. 17.)
- [125] SOMOGYI Ferenc: 3. p.
- [126] HBML IV/B. 1405/b 825/886
- [127] SOMOGYI Ferenc: 4. p.
- [128] HBML IV/B. 1405/b. 689/887.
- [129] SOMOGYI Ferenc: 5. p.
- [130] SOMOGYI Ferenc: 5. p.
- [131] SOMOGYI Ferenc: 6. p.
- [132] SOMOGYI Ferenc: 6. p.
- [133] SOMOGYI Ferenc: 6. p.
- [134] SOMOGYI Ferenc: 6. p.
- [135] 415/1919. kihallgatási jegyzőkönyv – in: SOMOGYI Ferenc: 6. p.
- [136] SOMOGYI FERENC: 6-7. p.
- [137] HBML VII. 101. A Debreceni Királyi Törvényszéki Fogház iratai 39. k. Mutatókönyv 1907-1923
- [138] HBML VII. 101. 39. k.
- [139] SOMOGYI Ferenc: 7. p.
- [140] HBML VII. 101. 1. k.
- [141] HBML VII. 101. 1. k.
- [142] HBML VII. 101. 1. k.
- [143] HBML VII. 101. 1. k.

- [144] HBML VII. 101. 1. k.
- [145] HBML VII. 101. 1. k.
- [146] HBML VII. 101. 1. k.
- [147] HBML VII. 101. 1. k.
- [148] HBML VII. 101. 1. k.
- [149] HBML VII. 101. 1. k.
- [150] HBML VII. 101. 1. k.
- [151] HBML VII. 101. 1. k.
- [152] HBML VII. 101. 1. k.
- [153] HBML VII. 101. 1. k.
- [154] HBML VII. 101. 1. k. v. ö. HBML VII. 4/a. 10. k. 1872/13, 1872/133, 1872/160, 1872/205, 1872/240, 1872/516, 1872/728 (Akkermann Ferenc fegyenc esete)
- [155] HBML VII. 101. 1. k.
- [156] HBML VII. 101. 1. k.
- [157] HBML VII. 101. 1. k. 807/1933.
- [158] HBML VII. 101. 1. k. 807/1933.
- [159] HBML VII. 101. 1. k. 807/1933.
- [160] HBML VII. 101. 1. k. 807/1933.
- [161] HBML VII. 101. 1. k. 807/1933.
- [162] HBML VII. 101. 1. k. 807/1933.
- [163] HBML VII. 101. 1. k. 807/1933.
- [164] HBML VII. 101. 1. k. 807/1933.
- [165] HBML VII. 101. 1. k. 807/1933.
- [166] HBML VII. 101. 1. k. 807/1933.
- [167] HBML VII. 101. 1. k. 807/1933.
- [168] HBML VII. 101. 1. k. 807/1933.
- [169] HBML VII. 101. 1. k.
- [170] HBML VII. 101. 1. k.
- [171] HBML VII. 101. 3. k. 997/1934. (Berettyán József – bűncselekmény: bűnszegéd magzatelhajtás vétségében, büntetése: 3 hónap fogház – egyébként a bűnszegédi magatartást majdnem ugyanolyan súllyal büntették, mint magát a magzatelhajtás bűncselekményét, mert a magzatelhajtás vétségéért általában 4 hónap fogház büntetés járt)
- [172] HBML VII. 101. 3. k. 1017/1934.
- [173] HBML VII. 101. 1. k.
- [174] HBML VII. 101. 3. k. 42/1934 A kiszabott szabadságvesztés-büntetés ebben az esetben 1 év 4 hónap volt, az elítélt 1 év 3 hetet töltött előzetes letartóztatásban, így a visszamaradó 3 hónapot elengedték neki.
- [175] HBML VII. 101. 1. k.
- [176] HBML VII. 101. 1. k.
- [177] HBML VII. 101. 1. k.
- [178] HBML VII. 101. 1. k.
- [179] HBML VII. 101. 1. k.
- [180] HBML VII. 101. 3. k. 1011/1934. 10 pengő=4 nap elzárás
- [181] HBML VII. 101. 3. k. 811/1934.
- [182] HBML VII. 101. 3. k. 811/1934.
- [183] HBML VII. 101. 3. k. 811/1934.
- [184] HBML VII. 101. 3. k. 811/1934. v. ö. HBML VII. 101. 1. k. 807/1933.
- [185] HBML VII. 101. 3. k. 811/1934.
- [186] HBML VII. 101. 3. k. 811/1934.
- [187] HBML VII. 101. 1-3. k.

- [188] HBML VII. 101. 3.k. 42/1934.
- [189] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [190] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [191] HBML VII. 101. 3. k.
- [192] HBML VII. 101. 3. k.
- [193] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [194] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [195] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [196] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [197] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [198] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [199] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [200] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [201] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [202] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [203] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [204] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [205] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [206] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [207] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [208] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [209] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [210] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [211] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [212] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [213] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [214] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [215] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [216] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [217] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [218] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [219] Debreceni Királyi Törvényszéki Fogház iratai VII.101. 3.k. 859/1934 (P. Nagy Ferencz)
és 877/1934 (Házsku András) esetek
- [220] HBML VII. 101. 3. k.
- [221] HBML VII. 101. 1. k.
- [222] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [223] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [224] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [225] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [226] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [227] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [228] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [229] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [230] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [231] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [232] HBML VII. 101. 1-3. k.
- [233] HBML VII. 101. 1. k.
- [234] HBML VII. 101. 3. k. 880/1934. (Eszenyi Imre)
- [235] HBML VII. 101. 4. k. 1237/1934.

[236] CSIZMADIA Andor – KOVÁCS Kálmán – ASZTALOS László: Magyar Állam- és jogtörténet (Szerk: Csizmadia Andor, NT, Budapest 1987. Horváth Pál, Stipta István 1995. 552. p.)

[237] HBML. VII. 101. 4. k. 1265/1934. (Lakatos József) Összbüntetés: „A Debreceni Királyi Törvényszék 1936. január 23-án 1934.B.4463. sz. ítéletével, a Debreceni Királyi Ítéltábla 1935. december 18. napján 1935.B.2363. sz. ítéletében megállapított szigorított dologház legrövidebb tartamára vonatkozó részét, valamint a Be. 110. §. alapján eljáró Hajdúböszörményi Királyi Járásbíróság 1935. november 21-én 1935.B.2195. sz. ítéletének a szabadságvesztés kiszabására vonatkozó részét az 1930:XXXIV. Tc. 126. §. alapján hatályon kívül helyezi, és a lopás büntette miatt a szigorított dologház legrövidebb tartamát 1935. december 18-tól számított 3 év 6 hónapban állapítja meg, mint fő, továbbá 5+3+5 év hivatalvesztés, politikai jogok gyakorlásának u.i. tart. felfüggesztése, mint mellékbüntetés.”- Az elítélt 7x büntetett előéletű (1x rablás, 6x lopás)

[238] SOMOGYI Ferenc: 7. p.

[239] SOMOGYI Ferenc: 8. p.

[240] SOMOGYI Ferenc: 8. p.

[241] SOMOGYI Ferenc: 8. p.

[242] SOMOGYI Ferenc: 8. p.

[243] SOMOGYI Ferenc: 8. p.

[244] SOMOGYI Ferenc: 9. p.

[245] 24+24 órás rendszer azt jelentett, hogy az örök 24 óra szolgálat után 24 óra pihenőt kaptak. In: SOMOGYI Ferenc: 9. p.

[246] SOMOGYI Ferenc: 10. p.

[247] SOMOGYI Ferenc: 9. p.

[248] HBML VII. 101. 33. k.

[249] HBML. VII. 101. 33. k. v. ö. HBML. VII. 101. 3. k. 811/1934.

[250] HBML. VII. 101. 33. k.

[251] HBML. VII. 101. 33. k.

[252] HBML. VII. 101. 33. k.

[253] HBML. VII. 101. 33. k.

[254] HBML. VII. 101. 33. k.

[255] HBML. VII. 101. 33. k.

[256] HBML. VII. 101. 33. k.

[257] HBML. VII. 101. 33. k.

[258] HBML. VII. 101. 33-34. k.

[259] HBML. VII. 101. 33-34. k.

[260] HBML. VII. 101. 33-34. k.

[261] HBML. VII. 101. 33-34. k.

[262] HBML. VII. 101. 33-34. k.

[263] HBML. VII. 101. 33-34. k.

[264] HBML. VII. 101. 33-34. k.

[265] HBML. VII. 101. 33-34. k.

[266] HBML. VII. 101. 33-34. k.

[267] HBML. VII. 101. 33-34. k.

[268] HBML. VII. 101. 33-34. k.

[269] HBML. VII. 101. 33-34. k.

[270] HBML. VII. 101. 33-34. k.

[271] HBML. VII. 101. 33-34. k.

[272] HBML. VII. 101. 33-34. k.

[273] HBML. VII. 101. 33-34. k.

- [274] HBML. VII. 101. 33. k.
- [275] HBML. VII. 101. 33. k.
- [276] HBML. VII. 101. 33. k.
- [277] HBML. VII. 101. 33. k.
- [278] HBML. VII. 101. 33. k.
- [279] HBML. VII. 101. 33. k.
- [280] HBML. VII. 101. 33. k.
- [281] HBML. VII. 101. 33. k.
- [282] HBML. VII. 101. 33. k.
- [283] HBML. VII. 101. 33. k.
- [284] HBML. VII. 101. 33. k.
- [285] SOMOGYI Ferenc: 11. p.
- [286] HBML. VII. 101. 33. k.
- [287] HBML. VII. 101. 33. k. 442/1943. (Makula Elemér)
- [288] SOMOGYI Ferenc: 10. p.
- [289] SOMOGYI Ferenc: 10. p.
- [290] SOMOGYI Ferenc: 10. p.
- [291] SOMOGYI Ferenc: 11. p.
- [292] SOMOGYI Ferenc: 12-13. p.
- [293] SOMOGYI Ferenc: 14. p.
- [294] SOMOGYI Ferenc: 15. p.
- [295] SOMOGYI Ferenc: 13. p.
- [296] SOMOGYI Ferenc: 15. p.
- [297] A nyíregyházi királyi ügyészség elnökének levele, 1944. El. 11. A. 7. augusztus 23. – in: SOMOGYI Ferenc 14. p.
- [298] Hajdú-Bihar megye: Debrecen és térsége (Szerk: BARANYI Béla): 39. p.
- [299] SOMOGYI Ferenc: 16. p.
- [300] SOMOGYI Ferenc: 16. p.
- [301] SOMOGYI Ferenc: 17. p.
- [302] SOMOGYI Ferenc: 17. p.
- [303] HBML VII. 101. 39. k.
- [304] SOMOGYI Ferenc: 17. p.
- [305] SOMOGYI Ferenc: 18. p.
- [306] SOMOGYI Ferenc: 19. p.
- [307] SOMOGYI Ferenc: 19. p.
- [308] SOMOGYI Ferenc: 21. p.
- [309] SOMOGYI Ferenc: 21. p.